

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

МАКІЄНКО О. А.

ТУРИСТИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до семінарських занять та самостійної роботи студентів закладів вищої освіти
спеціальності «Туризм»

Херсон – 2019

УДК 908:379.85(075.8) ББК 26.89 М15

Розглянуто на засіданні кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ХДУ (протокол № 4 від 5 листопада 2018 р.)

Схвалено науково-методичною радою ХДУ (протокол №3 від 20 лютого 2019 р.)

Рекомендовано до видання Вченою радою Херсонського державного університету (протокол №7 від 21 лютого 2019 р.)

Укладач:

Макієнко О. А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Херсонського державного університету

Рецензенти:

Сінкевич Є. Г. – доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Давидов О. В. – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри екології та географії Херсонського державного університету

Макієнко О. А.

Туристичне краєзнавство. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи студентів закладів вищої освіти спеціальності «Туризм». Херсон, 2019. 73 с.

Методичні рекомендації розраховані на студентів спеціальності «Туризм» і мають на меті допомогти їм в оволодінні навчальним курсом, сприяти успішній підготовці до практичних занять і виконанню самостійної роботи, містять необхідну довідкову інформацію.

© Макієнко О.А., 2019 рік

© ХДУ, 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА КУРСУ	6
ЗМІСТОВІ МОДУЛІ КУРСУ	9
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	12
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК	30
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ	32
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	35
ДОДАТКИ	
Додаток А. Структура та предметне поле краєзнавства	38
Додаток Б. Карти рекреаційно- туристичних районів України	39
Додаток В. Список історичних населених місць України	45
Додаток Г. Ресурсно-рекреаційний рейтинг регіонів України	56
Додаток Д. Домінуючі види туризму в регіонах України	57
Додаток Ж. Схема паспортизації туристичного об'єкту	58
Додаток З. Термінологічний словник	64

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Туристичне краєзнавство» є нормативною дисципліною циклу професійної підготовки фахівців спеціальності «Туризм» ступеня вищої освіти «бакалавр». Вона вивчається студентами Херсонського державного університету на першому курсі навчання в блоці суспільно-географічних дисциплін.

Необхідність вивчення даної дисципліни продиктована сучасними тенденціями розвитку туристичної індустрії у світі в цілому та в Україні зокрема. Туристичне краєзнавство націлює фахівців на всебічне комплексне вивчення певних локальних територій для потреб туризму. Ознайомлення з наявним потенціалом туристичних ресурсів окремих регіонів, виявлення проблем і перспектив туристичного освоєння територій, шляхів формування їх позитивного туристичного іміджу є важливою складовою підготовки фахівців у галузі туризму. Засоби і методи краєзнавства допомагають в процесі розбудови туристичної індустрії окремих регіонів.

Програма вивчення навчальної дисципліни складена у відповідності до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності «Туризм». Вона враховує сучасні теоретичні підходи до визначення сутності краєзнавства як комплексної наукової дисципліни, що охоплює широкий спектр знань про природу, населення, господарство, історію, культуру краю.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Туристичне краєзнавство» є складові туристично-рекреаційного потенціалу регіону (краю), ступінь їх освоєння та характер експлуатації, умови розвитку туристично-рекреаційної діяльності, різні форми та напрями туристично-краєзнавчого руху в регіонах. У центрі уваги туристичного краєзнавства лежить край через призму його туристичної самобутності.

Метою дисципліни «Туристичне краєзнавство» є формування теоретичних знань про систему туристично-краєзнавчої роботи, туристично-рекреаційний потенціал територій, особливості його використання в туристично-рекреаційній діяльності, набуття фахових компетенцій у сфері туристичного краєзнавства.

Основні завдання навчальної дисципліни «Туристичне краєзнавство»:

- ознайомлення студентів з теоретико-методологічними засадами туристичного краєзнавства, розвитком туристично-краєзнавчої роботи;
- розкриття структури та складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону (краю);
- вивчення критеріїв, способів та методів оцінювання потенціалу територій для потреб туристично-рекреаційної діяльності;
- характеристика геопросторової організації туристично-рекреаційних ресурсів (на прикладі регіонів України);
- визначення перспектив використання туристично-рекреаційного потенціалу різних регіонів для розвитку туристичної індустрії;
- формування вмій та навичок самостійного, творчого застосування отриманих теоретичних знань у практичній діяльності фахівця у сфері туризму.

За підсумками вивчення дисципліни студенти мають:

- знати теоретико-методологічні засади туристичного краєзнавства, форми та напрями туристично-краєзнавчої роботи, термінологічний апарат навчальної дисципліни;
- знати структуру та склад туристично-рекреаційного потенціалу території, умови його реалізації у сфері рекреації і туризму;
- знати критерії, способи та методи оцінювання складових туристично-рекреаційного потенціалу краю;
- знати особливості геопросторової організації туристично-рекреаційних ресурсів (на прикладі регіонів України);
- вміти аналізувати наявний туристично-рекреаційний потенціал території;
- вміти визначати перспективи використання потенціалу різних регіонів для розвитку туристичної індустрії;
- застосовувати краєзнавчу інформацію задля розробки проектів туристично-екскурсійних маршрутів.

Згідно змісту освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра студенти повинні володіти такими фаховими компетенціями:

- мають бути здатними визначати джерела краєзнавчої інформації, проводити пошук, накопичення й обробку даних щодо туристично-рекреаційного потенціалу територій;
- мають бути спроможними виявляти складові туристично-рекреаційного потенціалу регіону, умови їх ефективного використання;
- мають бути здатними визначати специфіку геопросторової організації туристично-рекреаційних ресурсів регіону (краю);
- мають бути спроможними оцінювати ресурсний потенціал регіонів, перспективи його освоєння для потреб індустрії туризму
- мають бути здатними розробляти проекти туристично-краєзнавчих маршрутів.

Вивчення курсу «Туристичне краєзнавство» тісно пов'язане із опануванням студентами блоку суспільно-географічних дисциплін. Воно передуює вивченню таких навчальних дисциплін як «Рекреаційна географія», «Географія туризму України», «Організація туризму» та ін., що викладаються студентам спеціальності «Туризм».

Представлені методичні рекомендації структурно складаються зі вступу, де визначаються предмет, мета й завдання, міждисциплінарні зв'язки курсу, компетентності майбутніх фахівців, програми навчальної дисципліни, яка містить теми курсу з деталізацією їх змісту, переліку змістових модулів курсу, планів семінарських занять та завдань для самостійної роботи із загальними методичними рекомендаціями щодо підготовки до них, переліку питань для заліку, критеріїв оцінки навчальних досягнень студентів, списку рекомендованої літератури, а також додатків із довідковою інформацією.

ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Туристичне краєзнавство як складова національного краєзнавства.

Мета і завдання вивчення дисципліни. Місце туристичного краєзнавства у програмі підготовки фахівців з туризму. Міждисциплінарні зв'язки туристичного краєзнавства.

Поняття «край» у сучасній термінологічній системі. Визначення сутності краєзнавства в науковій літературі. Регіоналістика, регіонознавство, краєзнавство: співвідношення понять. Функції краєзнавства. Організаційні форми краєзнавства. Характеристика основних видів краєзнавства: географічне краєзнавство, економічне краєзнавство, історичне краєзнавство, літературне краєзнавство, етнографічне краєзнавство, ін. Методологічні засади краєзнавства.

Краєзнавство і туризм: грані взаємодії. Туристичне краєзнавство як наукова галузь, її предметно-об'єктна сфера, мета і завдання.

Джерела туристично-краєзнавчих досліджень. Методи наукового дослідження в туристичному краєзнавстві.

Тема 2. Генеза та розвиток туристично-краєзнавчого руху в Україні.

Родовід національного краєзнавства в Україні, його традиції. Періодизація розвитку українського краєзнавства.

Витоки краєзнавчої діяльності. Зародження знань про край, їх прикладна систематизація. Роль мандрування у процесі пізнання краю. Подорожні описи території України. Літописні традиції вивчення українських регіонів.

Виділення краєзнавства в окремий науковий напрям у XVIII – XIX ст. Поява перших комплексних краєзнавчих досліджень українських регіонів. Краєзнавчі екскурсії як засіб пізнання регіону.

Краєзнавча діяльність державних і громадських наукових установ в Україні – Одеського товариства історії та старожитностей, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, Історичного товариства Нестора Літописця, Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка, Товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва, статистичних комітетів, вчених архівних комісій тощо. Зародження аматорського краєзнавчого руху. Фундатори національного краєзнавства: П. Чубинський, І. Франко, М. Грушевський, Д. Яворницький, С. Рудницький та ін.

Розвиток туристичної інфраструктури, його вплив на становлення національного краєзнавства. Внесок перших туристичних організацій у розгортання краєзнавчої роботи в Україні – Кримського гірського клубу, місцевих відділень Російського товариства туристів, товариств «Чорногора», «Сокіл», «Пласт» та ін. Підготовка та видання туристичних путівників.

Піднесення туристично-краєзнавчої роботи в Україні в 1920-1930-х роках. Діяльність Українського комітету краєзнавства. Журнал «Краєзнавство». Видання туристично-краєзнавчої літератури в радянській Україні, на західноукраїнських землях.

Відродження краєзнавчого руху в Українській РСР у другій половині

XX ст. Особливості розвитку туристичного краєзнавства. Краєзнавчий туризм як чинник активізації туристично-краєзнавчих досліджень.

Сучасний стан туристичного краєзнавства в Україні. Утворення та діяльність Всеукраїнської спілки краєзнавців. Інститут туризму Федерації профспілок України як координаційний центр туристично-краєзнавчих досліджень. Регіональні осередки туристично-краєзнавчої роботи. Туристичне краєзнавство України в електронному інформаційному просторі.

Тема 3. Туристичне краєзнавство як сфера діяльності.

Форми та види краєзнавчої діяльності. Краєзнавчі установи та організації.

Роль наукового краєзнавства в розвитку туризму. Провідні дослідницькі інституції. Характеристика напрямів туристично-краєзнавчих досліджень.

Популяризація краю в роботі музеїв, архівів, бібліотек та ін. просвітницьких установ. Краєзнавча діяльність громадських утворень. Туристично-інформаційні центри як осередки краєзнавчого руху.

Роль краєзнавства у навчально-виховному процесі. Основні форми краєзнавчої роботи у навчальних закладах: навчальні заняття, виховні години, краєзнавчі гуртки, секції, клуби, туристичні походи, екскурсії, експедиції, краєзнавчі музеї. Краєзнавчий туризм як засіб національно-патріотичного виховання молоді.

Тема 4. Районування територій у туристично-краєзнавчих дослідженнях.

Регіон (край, район) у територіальній організації держави. Поняття про районування території, його критерії. Види районування території: фізико-географічне, економічне, історико-етнографічне, мовне та ін.

Сутність та значення туристичного районування. Районоутворюючі ознаки в туризмі та рекреації. Характерні риси туристичних районів.

Історичний досвід районування території України. Районування України в сучасному краєзнавстві. Специфічні риси історико-географічних районів України.

Основні підходи до туристично-рекреаційного районування України. Краєзнавча характеристика Карпатського, Подільського, Поліського, Придніпровського, Слобожанського та Азовсько-Чорноморського туристичних регіонів.

Тема 5. Туристичний потенціал території у краєзнавчому вимірі.

Туристичний потенціал території, його сутність, компоненти. Поняття про краєзнавчі туристичні ресурси. Класифікація краєзнавчих туристичних ресурсів. Роль окремих видів туристичних ресурсів для краєзнавчого туризму.

Рекреаційна оцінка території. Сучасні способи та методи оцінки краєзнавчих туристичних ресурсів території. Особливості оцінки окремих видів рекреаційно-туристичних ресурсів краю. Процес визначення туристичного потенціалу краю, його методичне забезпечення. Раціональне використання ресурсів рекреаційних територій.

Природне середовище як об'єкт туристично-краєзнавчих досліджень. Природниче краєзнавство: основні напрями дослідження. Характеристика основних компонентів природного середовища краю. Охорона природного середовища в процесі туристично-краєзнавчої діяльності.

Об'єкти природно-антропогенного походження в туристично-краєзнавчих дослідженнях. Природно-заповідний фонд України, його склад. Використання об'єктів природно-антропогенного походження в туристично-екскурсійній роботі.

Соціокультурні та етнорелігійні особливості краю як об'єкт туристично-краєзнавчих досліджень. Характеристика суспільно-історичних туристичних ресурсів краю, їх залучення до туристично-екскурсійної роботи. Охорона культурного середовища в процесі туристично-краєзнавчої діяльності.

Туристичні ресурси регіонів України як основа організації краєзнавчого туризму. Характеристика краєзнавчих туристичних ресурсів регіонів України.

Перспективи використання краєзнавчих туристичних ресурсів для розвитку рекреації і туризму в різних регіонах України.

Тема 6. Наукові засади організації та проведення туристично-краєзнавчих подорожей.

Туристично-краєзнавча подорож, її мета та завдання. Організатори та учасники краєзнавчих турів, вимоги до їх теоретичної і практичної підготовки.

Методика підготовки туристично-краєзнавчих подорожей, її компоненти. Поняття про планування подорожі. Етапи розробки маршруту: вивчення району подорожі, вибір пунктів маршруту, їх ієрархізація, вибір пунктів початку та закінчення маршруту, побудова схеми маршруту та його оптимізація. Графоаналітична модель організації маршруту.

Формування програмного забезпечення подорожі. Види програм туристично-краєзнавчих подорожей, їх підбір у відповідності до мети подорожі. Визначення бюджету часу. Розрахунок параметрів маршруту. Складання календарного плану та графіку подорожі.

Організаційно-технічні заходи із забезпечення туристично-краєзнавчої подорожі. Добір засобів переміщення, розміщення, харчування учасників подорожі, умов їх екскурсійного обслуговування й організації дозвілля. Підготовка туристського спорядження. Укладання угод з виробниками відповідних послуг. Розрахунок вартості подорожі, складання кошторису. Документальне оформлення туристично-краєзнавчої подорожі.

Технологічні аспекти проведення туристично-краєзнавчих подорожей. Вимоги до організації переміщення, відпочинку та харчування туристів (екскурсантів). Техніка безпеки на туристичному маршруті. Надання медичної допомоги постраждалим. Екстремальні ситуації під час туристично-краєзнавчих подорожей, шляхи та способи їх вирішення.

Особливості організації та проведення туристично-краєзнавчих подорожей у різних видах туризму (піших, водних, велосипедних, лижних, гірських тощо).

Організація суспільно-корисних видів діяльності під час туристично-краєзнавчих подорожей.

ЗМІСТОВІ МОДУЛІ КУРСУ

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади туристичного краєзнавства.

Лекційні модулі:

- Тема 1. Туристичне краєзнавство як складова національного краєзнавства.
- Тема 2. Генеза та розвиток туристично-краєзнавчого руху в Україні.
- Тема 3. Туристичне краєзнавство як сфера діяльності.

Практичні модулі:

- Тема 1. Основи туристичного краєзнавства.
- Тема 2. Етапи розвитку туристичного краєзнавства в Україні.
- Тема 3. Форми туристично-краєзнавчої діяльності.

Модулі самостійної роботи:

(форма контролю – атестація за результатами усного та письмового опитування)

- Тема 1. Взаємодія регіоналістики, регіонознавства, краєзнавства в системі туристичної діяльності.
- Тема 2. Картографічні дослідження в туристичному краєзнавстві.
- Тема 3. Фундатори національного краєзнавства.
- Тема 4. Діяльність туристично-краєзнавчої організації «Пласт».
- Тема 5. Туристичне краєзнавство України в електронному інформаційному просторі.
- Тема 6. Організація шкільних краєзнавчих музеїв.
- Тема 7. Характеристика форм та напрямів туристично-краєзнавчої роботи на Херсонщині.
- Тема 8. Діяльність туристично-інформаційного центру Херсона.

Підсумкова тека:

(форма контролю – атестація за результатами письмової роботи)

1. Поняття про край і краєзнавство. Функції краєзнавства.
2. Організаційні форми краєзнавства.
3. Видова структура краєзнавства.
4. Краєзнавство і туризм: грані взаємодії. Туристичне краєзнавство як складова національного краєзнавства, його предметно-об'єктна сфера, мета і завдання.
5. Джерела туристично-краєзнавчих досліджень.
6. Методи наукового дослідження в туристичному краєзнавстві.
7. Періодизація розвитку краєзнавства в Україні.
8. Витоки краєзнавчої діяльності. Зародження знань про край, їх прикладна систематизація.
9. Роль мандрювання у процесі пізнання краю. Подорожні описи території України.

10. Наукові експедиції та краєзнавчі екскурсії як засіб пізнання регіону. Поява перших комплексних досліджень українських регіонів у XVIII – XIX ст.

11. Краєзнавча діяльність державних і громадських наукових установ в Україні у XIX – на початку XX ст. Зародження аматорського краєзнавчого руху.

12. Розвиток туристичної інфраструктури в другій половині XIX – на початку XX ст., його вплив на становлення національного краєзнавства.

13. Внесок перших туристичних організацій у розгортання краєзнавчої роботи в Україні.

14. Організація туристично-краєзнавчої роботи на українських землях у 1917-1991 рр. Краєзнавчий туризм як чинник активізації туристично-краєзнавчих досліджень.

15. Розвиток туристичного краєзнавства в незалежній Україні.

16. Сучасні краєзнавчі установи та організації. Діяльність Національної спілки краєзнавців України.

17. Роль наукового краєзнавства в розвитку туризму. Провідні центри та напрями туристично-краєзнавчих досліджень.

18. Популяризація краю в роботі культурно-просвітницьких установ і громадських формувань. Туристично-інформаційні центри як осередки краєзнавчого руху.

19. Система освітянського краєзнавства. Навчально-виховний потенціал краєзнавчої роботи. Краєзнавчий туризм як засіб національно-патріотичного виховання молоді.

Змістовий модуль 2.

Прикладні напрями туристично-краєзнавчих досліджень.

Лекційні модулі:

Тема 1. Районування територій у туристично-краєзнавчих дослідженнях.

Тема 2. Ресурсна база розвитку туризму в регіонах України.

Тема 3. Наукові засади організації та проведення туристично-краєзнавчих подорожей.

Практичні модулі:

Тема 1. Краєзнавча характеристика туристичних регіонів України.

Тема 2. Туристичний потенціал території у краєзнавчому вимірі

Тема 3. Проектування туристично-краєзнавчих подорожей.

Модулі самостійної роботи:

(форма контролю – атестація за результатами усного опитування та письмової роботи)

Тема 1. Еволюція схем рекреаційного і туристичного районування України.

Тема 2. Характеристика семи чудес України (пам'ятки природи, історико-культурні пам'ятки).

Тема 3. Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні.

Тема 4. Перспективи використання краєзнавчих туристичних ресурсів для розвитку рекреації і туризму в різних регіонах України.

Тема 5. Складання інформаційної картки туристичного об'єкту Херсонщини природного походження.

Тема 6. Складання інформаційної картки туристичного об'єкту Херсонщини природно-антропогенного походження.

Тема 7. Складання інформаційної картки туристичного об'єкту Херсонщини антропогенного походження.

Тема 8. Методична розробка маршруту туристично-краєзнавчої подорожі.

Підсумкова тека:

(форма контролю – атестація за результатами письмової роботи)

1. Поняття про районування території, його критерії. Види районування території.

2. Сутність та значення туристичного районування. Районоутворюючі ознаки в туризмі та рекреації. Таксономічні одиниці туристичного районування.

3. Основні підходи до туристично-рекреаційного районування України. Характерні риси туристичних регіонів України.

4. Комплексна краєзнавча характеристика Карпатського туристичного регіону.

5. Комплексна краєзнавча характеристика Подільського туристичного регіону.

6. Комплексна краєзнавча характеристика Поліського туристичного регіону.

7. Комплексна краєзнавча характеристика Придніпровського туристичного регіону.

8. Комплексна краєзнавча характеристика Слобожанського туристичного регіону.

9. Комплексна краєзнавча характеристика Азовсько-Чорноморського туристичного регіону.

10. Туристичний потенціал території, його сутність, компоненти, умови освоєння. Раціональне використання потенціалу рекреаційних територій.

11. Класифікація краєзнавчих туристичних ресурсів. Роль окремих видів туристичних ресурсів для краєзнавчого туризму.

12. Характеристика туристичних ресурсів Херсонської області природного походження.

13. Характеристика туристичних ресурсів Херсонської області природно-антропогенного походження.

14. Характеристика туристичних ресурсів Херсонської області антропогенного походження.

15. Туристичні ресурси регіону як основа організації краєзнавчого туризму. Характеристика популярних туристичних маршрутів на Херсонщині.

16. Наукові засади організації та проведення туристично-краєзнавчих подорожей.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямованого на формування вмінь та навичок виконання певних видів роботи. Семінарське заняття (лат. *seminarium* – розсадник) – один з головних різновидів практичних занять, на якому викладач організовує обговорення студентами питань за темами, попередньо визначеними робочою навчальною програмою. Проведення практичних (семінарських) занять базується на самостійно підготовленому студентами матеріалі. Семінарські заняття проводяться у формі бесіди (просемінар), рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій. Особливістю семінару є активна участь студентів у з'ясуванні проблем, запропонованих до розгляду. За їх допомогою формуються вміння та навички застосування окремих положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального та групового виконання відповідних завдань.

Семінарські заняття сприяють глибокому засвоєнню студентами теоретичних проблем, оволодінню науковим апаратом, формуванню у них навичок ораторського мистецтва, уміння аргументувати свої судження, вести наукову полеміку, захищати і обстоювати свою думку, зважаючи на думку іншої людини, вчать толерантності. Студенти повинні навчитися виступати в ролі доповідачів і опонентів, володіти вміннями й навичками постановки та вирішення інтелектуальних проблем і завдань, доказу та спростування, відстоювання своєї точки зору, демонстрації досягнутого рівня теоретичної підготовки.

Згідно навчального плану на семінарські заняття з курсу «Туристичне краєзнавство» відведено 16 академічних годин. Вони проводяться за кожною темою дисципліни, визначеною робочою навчальною програмою.

Підготовка до семінарського заняття передбачає такі дії:

- опрацювання кількох джерел;
- виписування основних положень із посиланнями на джерела;
- групування матеріалу за питаннями на окремих аркушах або картках, керуючись змістом попередньої лекції;
- поглиблення і розширення наявних знань;
- доповнення й виправлення записів, фіксування питань, що виникають;
- обмірковування плану відповіді на питання (добір відповідних фактів, цитат);
- концентрація уваги на головних, пріоритетних проблемах;
- консультування у викладача.

Проведення даного заняття передбачає обов'язкове підведення викладачем підсумків обговорення теми та оцінювання участі в ньому студентів. Участь студентів у семінарських заняттях враховується при виставленні підсумкової оцінки за змістовими модулями навчальної дисципліни.

Самостійна робота – це вид розумової діяльності, за якої студент самостійно (без сторонньої допомоги) опрацює практичне питання, тему,

вирішує задачу або виконує завдання на основі знань, отриманих з підручників, книг, на лекціях, практичних заняттях. Її головною метою є формування самостійності суб'єкта, що вчиться, формування його знань, вмінь і навичок. Здійснюється безпосередньо через зміст і методи всіх видів навчальних занять.

Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів, регламентується робочим навчальним планом і становить не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студентів, відведеного для вивчення конкретних дисциплін.

Організація й забезпечення необхідних умов для здійснення самостійної роботи студентів зі спеціальних дисциплін є необхідним елементом підготовки майбутнього фахівця.

Самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід. Викладач бере участь в організації самостійної роботи студентів, створюючи відповідні умови.

Завдання до самостійної роботи мають унеможливити механічне заучування студентами фактичного матеріалу або поверхове знайомство з явищами та процесами. Для отримання позитивної оцінки студент повинен не просто продемонструвати володіння певним обсягом знань, а й уміти розв'язувати певні елементи наукових проблем, аналізувати та систематизувати отримані дані, знаходити оригінальні рішення на підставі самостійно здобутої інформації, формулювати та відстоювати власну точку зору. Йдеться передусім про самостійне опрацювання навчальної, наукової та довідкової літератури. Обов'язковим елементом цієї роботи студентів є ведення записів. Це сприяє кращому засвоєнню фактичного матеріалу, дає можливість зберегти його в зручному для використання вигляді.

Згідно навчального плану на самостійну роботу з курсу «Туристичне краєзнавство» відведено 52 академічні години. Вивчення тем самостійного модуля передбачає отримання студентом необхідного обсягу фактичних даних з подальшим їх узагальненням, аналітико-синтетичним опрацюванням.

Виконання завдання для самостійної роботи передбачає такі дії:

- складання бібліографічного списку джерел інформації;
- ознайомлення з джерелами інформації за визначеною темою;
- підготовка опорного конспекту опрацьованого матеріалу (оформити картку туристичного об'єкту, розробити туристичний маршрут тощо).
- участь у колоквіумі (презентації туристичного об'єкту (або маршруту)).

Рівень виконання студентом самостійної роботи враховується при виставленні підсумкової оцінки за змістовими модулями навчальної дисципліни.

До складання диференційованого заліку допускаються студенти, які мають задовільні оцінки з основних тем змістових модулів та інших завдань, передбачених програмою дисципліни.

План проведення практичних (семінарських) занять з дисципліни «Туристичне краєзнавство».

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади туристичного краєзнавства.

Тема 1. Основи туристичного краєзнавства (2 год.).

Тема 2. Етапи розвитку туристичного краєзнавства в Україні (4 год.).

Тема 3. Форми туристично-краєзнавчої діяльності (2 год.).

Змістовий модуль 2. Прикладні напрями туристично-краєзнавчих досліджень.

Тема 1. Краєзнавча характеристика туристичних регіонів України (4 год.).

Тема 2. Туристичний потенціал території у краєзнавчому вимірі (2 год.).

Тема 3. Проектування туристично-краєзнавчих подорожей (2 год.).

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади туристичного краєзнавства

Семінарське заняття № 1

ОСНОВИ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

План

1. Визначення сутності краєзнавства в науковій літературі. Функції краєзнавства. Зв'язок краєзнавства з іншими галузями знань.
2. Організаційні форми краєзнавства, їх специфіка.
3. Характеристика основних видів краєзнавства: географічне краєзнавство, соціальне краєзнавство, історичне краєзнавство.
4. Краєзнавство і туризм: грані взаємодії. Туристичне краєзнавство як складова національного краєзнавства, його предметно-об'єктна сфера, мета і завдання.
5. Джерела туристично-краєзнавчих досліджень.
6. Методи наукового дослідження в туристичному краєзнавстві.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, визначте місце туристичного краєзнавства в системі національного краєзнавства, його теоретико-методологічні засади, значення для розвитку туристичної діяльності.

При розгляді першого питання слід звернути увагу на складність і багатоаспектність трактування поняття «краєзнавство». Необхідно провести порівняльний аналіз етимології терміну «краєзнавство» у мовах різних народів, простежити генезу наукових інтерпретацій сутності краєзнавства. Сучасні дослідники (Я. Жупанський, В. Круль, М. Костриця), застосовуючи системний підхід, розглядають національне краєзнавство як цілісну, динамічну і відкриту

систему, яка функціонує в світі тривимірних системних моделей – простір, час та соціум. Важливою складовою розуміння феномену краєзнавства є розкриття об'єкту та предмету його вивчення, функціональної спрямованості краєзнавчої роботи. Виділяючи «край» як головний об'єкт уваги його дослідників, потрібно підкреслити семантичне розмаїття цього поняття. Умовність територіальних меж краю зумовлюється специфікою конкретного дослідження. Виходячи з характеру краєзнавства як комплексної галузі знань, важливо з'ясувати його зв'язок з різними науками та науковими дисциплінами – географією, екологією, демографією, антропологією, етнологією, історією, культурологією, економікою тощо. Принципово важливим з методологічного погляду є розмежування об'єктно-предметних сфер країнознавства, краєзнавства та регіоналістики.

У другому питанні варто зупинитися на визначенні основних критеріїв розмежування форм краєзнавчої роботи. Обов'язково розглядається традиційний розподіл краєзнавства за суб'єктами діяльності – на державне і громадське краєзнавство, за функціональною спрямованістю – на наукове, освітянське, популяризаторське – з відповідною характеристикою їх змістового наповнення.

У третьому питанні, характеризуючи основні види краєзнавства, потрібно відзначити складний характер галузевої структури краєзнавства. Доречно використати вживаний у сучасній науковій літературі поділ краєзнавства на три різновиди: географічне, соціальне (соціокультурне), історичне. Кожна з цих частин має свій предмет вивчення, складаючи разом єдину об'єктно-предметну сферу загального краєзнавства. Виокремлення географічного та соціального краєзнавства відповідає таким основним складовим краю як природа (територія, простір) та людина (соціум), оскільки «край» – це поєднання природно-географічного та соціокультурного простору. Часовий вимір взаємодії людини та природи на окремій території підкреслюється виділенням третьої складової краєзнавства – історичного краєзнавства (додаток А).

Розкриваючи четверте питання, необхідно спиратися на результати сучасних міждисциплінарних досліджень у галузі туристичного краєзнавства. Важливо підкреслити прикладні аспекти взаємодії туризму та краєзнавства. Краєзнавство – важливий інструмент формування ресурсної бази туризму на певній території, вивчення умов та способів її використання для потреб туризму, розробки туристично-екскурсійних маршрутів, створення туристичних путівників, карт, буклетів тощо. Звідси туристичне краєзнавство має розглядатися як галузевий напрям загального краєзнавства, спрямований на комплексне вивчення та використання конкретної території для потреб туризму. При визначенні мети та завдань туристичного краєзнавства слід відзначити їх спрямованість не лише на задоволення специфічних потреб туристичної галузі, але й досягнення інших науково-пізнавальних, виховних, світоглядних та ін. орієнтирів.

П'яте питання вимагає розуміння природи краєзнавчих джерел. Краєзнавче джерело – своєрідний відбиток, носій інформації, що відображає розвиток природи і суспільства на певній території. Їх збирання та запровадження до

наукового обігу – результат дослідницької роботи географів, природознавців, істориків, археологів, етнографів, літературознавців та ін. науковців. У своїй сукупності краєзнавчі джерела утворюють джерельну базу краєзнавства. Слід наголосити, що туристично-краєзнавчі дослідження пов'язані з пошуком та вивченням різних краєзнавчих джерел. Варто охарактеризувати основні види джерел туристично-краєзнавчих досліджень – речових, словесних, зображальних, звукових, поведінкових, конвенціональних тощо.

Змістом шостого питання семінару має стати розгляд методологічних засад туристичного краєзнавства. Варто зупинитися на основних принципах туристично-краєзнавчих досліджень, використанні сучасних наукових підходів, що зумовлюються міждисциплінарним характером цієї галузі наукових знань, – хорологічного, еколого-економічного, соціокультурного, геополітичного, історико-геохронологічного тощо. Необхідно дати характеристику основним методам туристичного краєзнавства, запозичених із різних природничих і соціогуманітарних наук, – статистичних, математичних, економічних, соціологічного, картографічного, ретроспективного тощо.

Основна література:

1. Верес К.О. Туристичне краєзнавство: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.140103 «Туризм». К.: НУХТ, 2015. 114 с.
2. Маланюк Т.З. Туристичне краєзнавство: курс лекцій. Івано-Франківськ: ПНУ, 2013. 132 с.
3. Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Реєнта. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 332 с.
4. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2008. 575 с.

Додаткова література:

1. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. *Краєзнавство*. 1994. № 1-2. С. 3-6.
2. Костриця М.Ю. Національне краєзнавство: актуальні питання теорії і методології. *Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи*. наук. зб. Кам'янець-Подільський, 2002. С. 3-9.
3. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм: навч. посібник для вузів. К.: Вища школа, 1994. 191 с.
4. Круль В.П. Краєзнавство: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., доп. Чернівці: Рута, 2007. 104 с.
5. Курило Л.В. Краеведение и туризм: учеб. пособие. М.: РМАТ, 1999. 72 с.
6. Лугова О.І., Попович С.І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. К., 2004. Вип. 5. С. 3-53.
7. Маланюк Т.З. Краєзнавство і туризм: навч. посібник. Івано-Франківськ, 2010. 200 с.
8. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання. *Краєзнавство*. К., 2015. №3/4. С. 111-123.

Семінарське заняття № 2-3

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

План

1. Витоки краєзнавчої діяльності. Зародження знань про край, їх прикладна систематизація. Літописні традиції вивчення українських регіонів.
2. Роль мандрування у процесі пізнання краю. Подорожні описи земель України.
3. Наукові експедиції та краєзнавчі екскурсії як засіб пізнання регіону. Поява перших комплексних досліджень українських регіонів у XVIII – XIX ст.
4. Краєзнавча діяльність державних і громадських наукових установ в Україні у XIX – на початку XX ст. Зародження аматорського краєзнавчого руху.
5. Розвиток туристичної інфраструктури в другій половині XIX – на початку XX ст., його вплив на становлення національного краєзнавства. Внесок перших туристичних організацій у розгортання краєзнавчої роботи в Україні.
6. Піднесення туристично-краєзнавчої роботи в 1920-1930-х рр. Видання туристично-краєзнавчої літератури на Західній Україні та Українській РСР.
7. Відродження краєзнавчого руху в УРСР у другій половині XX ст. Краєзнавчий туризм як чинник активізації туристично-краєзнавчих студій.
8. Сучасний стан туристичного краєзнавства в Україні. Діяльність Національної спілки краєзнавців України.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте генезу та розвиток туристичного краєзнавства як складової національного краєзнавства в Україні.

Розкриваючи перше питання, слід наголосити на багатовіковій історії, давніх традиціях краєзнавства в Україні. Розвиток туристичного краєзнавства доцільно розглядати на основі загальної періодизації історії краєзнавства (М. Костриця, М. Пістун), у якій виділяють чотири основні стадії – витоки, зародження, становлення, утвердження національного краєзнавства.

Витоки знань про край пов'язують із необхідністю задоволення нагальних життєвих потреб мешканців певних територій. Тому перші краєзнавчі відомості давніх людей мали прикладний характер, виходили зі специфіки їх господарської діяльності й побуту. Набуті ними знання історичного, географічного, культурного та господарського характеру передавалися прийдешнім поколінням аж до нашого часу й забезпечили збереження спадкоємності в матеріальній і духовній культурі.

Виникнення писемності посприяло закріпленню краєзнавчих відомостей на різних носіях інформації. Варто звернути окрему увагу на зародженні одного з найперших жанрів краєзнавчих праць про регіони України – літописанні. Літописні записи велися майже в кожному монастирі чи церкві, відображали в основному місцеві події. У часи Київської Русі першими краєзнавцями стали літописці Никон, Нестор, Сильвестр й ін., які в своїх працях фіксували

відомості про численні населені пункти та землі України. Характер краєзнавчої інформації доцільно розкрити на прикладі перших літописів – «Повісті временних літ», Київському та Галицько-Волинському літописах, а також литовсько-руських літописів і польських хронік XIV – XVII ст., українських літописах козацької доби (Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки).

Висвітлення другого питання пов'язане із простеженням зв'язків краєзнавства з подорожуванням і мандрівництвом, як праобразом майбутнього туризму. Саме мандрівники-іноземці нам залишили найдавніші описи території України через відсутність писемної традиції у корінного населення. Їх праці можна вважати першими путівниками українськими регіонами. Необхідно охарактеризувати подорожні описи мандрівників доби античності (Геродот, Страбон, Птолемей та ін.), доби середньовіччя (ібн Фадлан, Бруно з Кверфурта, Плано Карпіні, Вільгельм де Рубрук, Жильбер де Лянуа, Амвросій Контаріні, Михайло Литвин та ін.), раннього нового часу (Мартин Груневег, Еріх Лясота, Гійом-Левассер де Боплан, Ульріх фон Вердум та ін.) на предмет наявності туристично-краєзнавчої інформації.

У третьому питанні важливо наголосити на кардинальних змінах у формах та змісті краєзнавства, які сталися впродовж XVIII ст. У цей час зароджується нова наукова форма краєзнавчих досліджень, що спиралася на статистичні, архівні джерела, історичні твори, спогади учасників подій, зібраних у результаті цілеспрямованого пошуку в процесі наукових експедицій («екскурсій»). Екскурсія як подорож з науково-дослідною, освітньою або розважальною метою під впливом краєзнавчого руху поступово утверджується в якості нової форми подорожування. Краєзнавчо-географічні описи набувають комплексного характеру, являючи собою синтез картографічних, фізико-географічних, економіко-географічних, демографічних й історико-етнографічних характеристик певної території. Як приклад, варто розглянути праці, що стосувалися як території України загалом (Ф. Туманський, В. Рубан, Я. Маркевич та ін.), так і окремих її регіонів (О. Шафонський, А. Пригара, В. Новгородцев, В. Рудницький та ін.).

Розкриття четвертого питання потребує характеристики краєзнавчої діяльності державних і громадських наукових установ в Україні – Одеського товариства історії та старожитностей, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, Історичного товариства Нестора Літописця, Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка, Товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва, статистичних комітетів, вчених архівних комісій тощо. Слід зупинитися на оцінці внеску до теорії і практики національного краєзнавства визначних українських учених XIX – початку XX ст. – П. Чубинського, І. Франка, М. Грушевського, Д. Яворницького, С. Рудницького та ін. Під впливом наукових установ та їх співробітників відбувається поширення аматорського краєзнавчого руху в регіонах України.

У п'ятому питанні увага має бути сконцентрована на впливі туризму як нового способу організації дозвілля на інтенсивність краєзнавчого освоєння українських регіонів. Туризм як сучасна форма мандрування виходить на арену суспільного життя в Україні на зламі XIX – XX ст. У цей період відбувається

становлення туристичної інфраструктури, виникають перші туристичні підприємства й організації, що на комерційних або громадських засадах займаються організацією подорожей та екскурсій, розробкою маршрутів, налагодженням обслуговування туристів і екскурсантів. Слід наголосити, що туристична діяльність, з одного боку, вимагала актуалізації інформації про туристичні принади регіонів, а, з іншого, – сприяла популяризації наукових здобутків краєзнавців, донесення їх до загалу туристів та екскурсантів.

Варто простежити вплив на становлення національного краєзнавства діяльності туристичних об'єднань – клубів, товариств, комітетів, комісій, до кола інтересів яких входили не тільки організація туристичних подорожей, а й наукові краєзнавчі дослідження для потреб туризму, складання маршрутів, різних методичних матеріалів. Серед них – місцеві відділення Російського товариства туристів, Кримський гірський клуб, товариства «Чорногора», «Сокіл», «Пласт» та ін. Важливим напрямом їх діяльності стала підготовка та видання туристичних путівників, довідників, альбомів, описів окремих населених пунктів, розрахованих на різні види туристичних подорожей. Як приклад, можна розглянути низку туристичних путівників по Криму (М. Сосногорова) і Галичині (І. Франка, М. Орловича), Одесі (Г. Москвича), Києву (С. Богуславського) та ін.

Розгляд шостого питання передбачає визначення специфіки туристичного краєзнавства на теренах радянської України і західноукраїнських земель. Важливо підкреслити вплив суспільно-політичної атмосфери на перебіг туристично-краєзнавчої діяльності. Нове радянське керівництво, виходячи з агітаційно-пропагандистського потенціалу туризму, всіляко опікувалося туристичним рухом, поставивши його під жорсткий партійний контроль. Варто звернути увагу на заснування та діяльність Українського комітету краєзнавства, висвітлення туристично-краєзнавчої тематики у журналах «Краєзнавство», «Культробітник», «Довідник туриста», видання різноманітної туристично-краєзнавчої літератури. Розкрити питання взаємодії туристичних і краєзнавчих організацій на Всесоюзних з'їздах і конференціях, республіканських нарадах із краєзнавства. Однак необхідно відзначити, що ідеологічні утиски та політичні репресії 1920-1930-х років боляче вдарили по туристичному краєзнавству і краєзнавчому руху загалом.

Сьоме питання потребує характеристики умов відродження краєзнавчого руху в Українській РСР у другій половині ХХ ст. В 1960–1980-х рр. туристично-екскурсійна діяльність тісно перепліталася з краєзнавчим рухом, виступала чинником активізації туристично-краєзнавчих досліджень. Слід наголосити, що інтерес до краєзнавчого туризму став логічним результатом втоми від офіційної політичної пропаганди. Краєзнавство залишалось легальною віддушиною для задоволення духовних та інтелектуальних потреб людини. Відчутний вплив на розвиток туристично-краєзнавчого руху справила підготовка до видання багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР».

В останньому питанні варто зупинитися на проблемах та перспективах туристичного краєзнавства, що постали із відродженням державної незалежності України в 1991 р. Окремої уваги заслугоує висвітлення

діяльності Національної спілки краєзнавців України та її місцевих осередків щодо розробки теоретичних і прикладних аспектів туристично-краєзнавчих досліджень. Необхідно розкрити роль Інституту туризму Федерації профспілок України як координаційного центру вітчизняного туристично-краєзнавчого руху, інших вищих навчальних закладів України, а також охарактеризувати найважливіші видання сучасної наукової, навчальної та популярної літератури з туристичного краєзнавства.

Основна література:

1. Верес К.О. Туристичне краєзнавство: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.140103 «Туризм». К.: НУХТ, 2015. 114 с.
2. Дем'янчук Г.С., Дем'янчук Б.Г., Дем'янчук А.Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. К.: Просвіта, 2006. 296 с.
3. Маланюк Т.З. Туристичне краєзнавство: курс лекцій. Івано-Франківськ: ПНУ, 2013. 132 с.
4. Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Реєнта. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 332 с.
5. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. 2-ге вид. К.: Знання, 2008. 575 с.

Додаткова література:

1. Костриця М. Ю. Українське географічне краєзнавство: історія, методологія, постаті, практика. Житомир: Косенко, 2006. 444 с.
2. Лугова О.І., Попович С.І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. К., 2004. Вип. 5. С. 3-53.
3. Національна спілка краєзнавців України. URL: <http://nsku.org.ua>
4. Попович С.І. Висвітлення історико-краєзнавчих матеріалів у туристично-інформаційних виданнях 1960-1980-х рр. *З історії вітчизняного туризму*: зб. наук. статей. К.: Типографія ФПУ, 1997. С. 266-277.
5. Попович С.І. Туризм і охорона пам'яток історії та культури. *Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*. К., 1994. С. 19-30.
6. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання. *Краєзнавство*. К., 2015. №3/4. С. 111-123.
7. Тронько П.Т. Краєзнавство України: здобутки і проблеми / НАН України; Інститут історії України. К.: НАНУ, 2003. 267 с.

Семінарське заняття № 4

ФОРМИ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Наукове краєзнавство, його роль та значення для розвитку туризму.

- Провідні центри та напрями туристично-краєзнавчих досліджень.
2. Популяризація краю в роботі культурно-просвітницьких установ і громадських формувань. Туристично-інформаційні центри як осередки краєзнавчого руху.
  3. Роль краєзнавства у навчально-виховному процесі. Основні форми краєзнавчої роботи у навчальних закладах.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, розкрити специфіку туристично-краєзнавчої роботи в межах основних форм краєзнавства.

У першому питанні необхідно з'ясувати особливості організації туристично-краєзнавчої роботи в межах наукового краєзнавства. Наукове краєзнавство включає в себе діяльність співробітників різних наукових установ, вищих навчальних закладів, архівів, музеїв, бібліотек у напрямі дослідження туристичної привабливості краю. Її результатами стають наукові публікації з туристичного ресурсознавства, формування інформаційних баз даних і підготовка різноманітних довідок про туристичні об'єкти краю, розробка інноваційних туристично-екскурсійних маршрутів тощо. Як приклад, можна розглянути науково-дослідну роботу Інституту туризму Федерації професійних спілок України. Зокрема, роботу щодо організації трьох Всеукраїнських науково-практичних краєзнавчих конференцій (Черкаси, 1992; Косів, 1994; Світязь, 1998), заснування та видання збірника «Туристично-краєзнавчі дослідження» (1992-2012), науково-методичний супровід у розробці інноваційних туристичних маршрутів регіонами України («Основні тематичні напрями туристично-екскурсійних маршрутів України» (2006 р.) тощо.

У другому питанні мають бути розглянуті конкретні форми та шляхи популяризації туристичних принад краю, якою займаються як державні, так і громадські установи та організації. Серед них – управління та відділи культури, освіти і науки місцевих державних адміністрацій, державні краєзнавчі музеї, бібліотеки, архіви, навчальні заклади, різноманітні культурні центри, товариства та спілки. Особливу увагу варто звернути на широкий рух краєзнавчої громадськості, що в Україні об'єднується навколо Національної спілки краєзнавців України, інших творчих громадських об'єднань всеукраїнського масштабу – Українського географічного товариства, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Товариства охорони природи та ін. Результатом такої діяльності стають краєзнавчі публікації науково-популярного характеру (довідники, путівники, каталоги, буклети тощо), організація виставок і презентацій, проведення екскурсій, різних культурно-мистецьких заходів. Як приклад, можна розглянути діяльність Херсонської обласної організації НСКУ.

У багатьох регіонах і населених пунктах позитивно зарекомендувала себе така форма популяризації краю засобами туризму як туристично-інформаційний центр. Основне завдання його роботи – максимально збільшити тривалість перебування туристів на території регіону (населеного пункту),

забезпечивши широке інформаційне поле, насичене місцевими туристичними пропозиціями.

Висвітлення третього питання передбачає з'ясування місця краєзнавство в навчально-виховному процесі в закладах освіти. Його специфіка зумовлена передусім метою і завданнями, особливостями організації навчально-виховного процесу. Доцільно освітянське краєзнавство представити в таких його різновидах, як вузівське, шкільне та позашкільне. Необхідно охарактеризувати основні форми краєзнавчої роботи у закладах освіти: навчальні заняття, виховні години, краєзнавчі гуртки, секції, клуби, походи, екскурсії, експедиції тощо. Краєзнавчий туризм слугує важливим засобом національно-патріотичного виховання молоді. Як приклад, варто розглянути туристично-краєзнавчу роботу зі студентами ХДУ.

Основна література:

1. Верес К.О. Туристичне краєзнавство: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.140103 «Туризм». К.: НУХТ, 2015. 114 с.
2. Маланюк Т.З. Туристичне краєзнавство: курс лекцій. Івано-Франківськ: ПНУ, 2013. 132 с.
3. Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Реєнта. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 332 с.
4. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2008. 575 с.

Додаткова література:

1. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм: навч. посібник для вузів. К.: Вища школа, 1994. 191 с.
2. Круль В. П. Краєзнавство: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., доп. Чернівці: Рута, 2007. 104 с.
3. Курило Л.В. Краеведение и туризм: учеб. пособие. М.: РМАТ, 1999. 72 с.
4. Маланюк Т.З. Краєзнавство і туризм: навч. посібник. Івано-Франківськ, 2010. 200 с.
5. Музиченко-Козловська О.В. Туристично-інформаційний центр як елемент інноваційної інфраструктури туризму. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління.* 2013. №754. С. 47-52.
6. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навч. посібник для студентів ВНЗ. К.: Кондор, 2011. 338 с.
7. Туристсько-краєзнавча робота у вищому педагогічному навчальному закладі: організаційні та методичні аспекти / О.В. Тімець, В.С. Серебрій, Ю.А. Грабовський, А.Л. Шипко. Умань: Візаві, 2006. 237 с.

Завдання для самостійної роботи студентів до змістового модуля 1

№	Назва теми	Діяльність студентів	Термін виконання
1.	Взаємодія регіоналістики, регіонознавства, краєзнавства в системі туристичної роботи.	1. Скласти бібліографічний список джерел інформації. 2. Ознайомитися з джерелами інформації за визначеною темою. 3. Підготувати опорний конспект опрацьованого матеріалу. 4. Взяти участь у колоквіумі.	лютий-березень
2.	Картографічні дослідження в туристичному краєзнавстві.		
3.	Фундатори національного краєзнавства.		
4.	Діяльність туристично-краєзнавчої організації «Пласт».		
5.	Туристичне краєзнавство України в електронному інформаційному просторі.		
6.	Організація шкільних краєзнавчих музеїв.		
7.	Характеристика форм і напрямів туристично-краєзнавчої роботи на Херсонщині.		
8.	Діяльність туристично-інформаційного центру Херсона.		

Змістовий модуль 2.

Прикладні напрями туристично-краєзнавчих досліджень

Семінарське заняття № 5

КРАЄЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

План

Комплексна краєзнавча характеристика туристичних регіонів України:

- 1) Карпатського туристичного регіону;
- 2) Подільського туристичного регіону;
- 3) Поліського туристичного регіону;
- 4) Слобожанського туристичного регіону;
- 5) Придніпровського туристичного регіону;
- 6) Азовсько-Чорноморського туристичного регіону.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте специфіку геотуристичного положення окремих регіонів України (додаток Б).

Розкриваючи зміст питання, слід спиратися на одну з найбільш обґрунтованих схем туристичного районування території України, розроблену професором Т. Панченко. Туристичні регіони визначено на основі

економічного, рекреаційного та етнографічного районування України з урахуванням фізико-географічних особливостей та адміністративно-територіального поділу.

Відповідь на кожний пункт питання передбачає визначення географічного положення, характеристики природи і населення, історико-культурної специфіки, особливостей соціально-економічного розвитку регіону, а також його туристичної спеціалізації (додатки Г, Д).

1) Розглядаючи Карпатський туристичний регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області), варто звернути увагу на його надзвичайно потужний ресурсний потенціал для розвитку туризму в усі пори року, наявність передумов для формування міжнародних систем туризму на прикордонних територіях. Він є місцем тяжіння значних внутрішніх та іноземних туристичних потоків. Спрямованість туризму в регіоні має універсальний характер, з цілорічним функціонуванням туристичних підприємств і закладів. Слід наголосити, що діапазон туристичних пропозицій є найбільш диверсифікованим серед усіх туристичних регіонів, а його територія визначена пріоритетною у контексті перспективного розвитку туризму в Україні.

2) Розглядаючи Поліський туристичний регіон (Волинська, Житомирська та Рівненська області), варто звернути увагу на його досить активні прикордонні туристичні обміни (з сусідніми Польщею та Білоруссю). Він спеціалізується передусім на обслуговуванні вітчизняних туристів з інших регіонів країни та місцевого туристичного контингенту. Слід наголосити, що перспективним є розвиток сільського зеленого туризму (переважно на озерних комплексах Волині й Рівненщини) та формування пізнавальних екскурсійних програм на базі історико-культурної спадщини Луцька, Володимира-Волинського, Берестечка, Дубна, Житомира, Бердичева та ін.

3) Розглядаючи Подільський туристичний регіон (Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області), варто звернути увагу на його перспективи для розвитку пізнавального, оздоровчо-спортивного та сільського зеленого туризму. Він активно відвідується вітчизняними та іноземними туристами (переважно у весняно-літньо-осінній період). Унікальні печерні комплекси Поділля є важливою передумовою розвитку спелеотуризму загальноєвропейського масштабу. Слід відзначити, що найбільш популярними серед туристів та екскурсантів є природні та історико-культурні пам'ятки Почаєва, Кременця, Вишнівця, Збаража, Зарваниці, Сатанова, Кам'янця-Подільського, Бакоти, Меджибожа, Вінниці, Немирова, Хмельника, Тульчина та ін.

4) Розглядаючи Придніпровський туристичний регіон (Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська, Чернігівська області), варто звернути увагу на його провідне місце у розвитку системи туризму в Україні, що пов'язане із значним ресурсним потенціалом, вигідним географічним положенням, безпосереднім зв'язком з іншими туристичними регіонами. Центром регіону є столиця України – місто Київ. Це загально визнаний туристичний центр європейського значення, де створено умови для розвитку

пізнавального, розважального, ділового та інших видів туризму. Слід наголосити, що значне місце у формуванні туристичних маршрутів посідає головна водна артерія України – р. Дніпро. Крім Києва, визначними туристичними центрами регіону є Полтава, Чернігів, Переяслав-Хмельницький, Чигирин, Умань, Канів, Новгород-Сіверський, Батурич та ін.

5) Розглядаючи Слобожанський туристичний регіон (Луганська, Харківська, Сумська області), варто звернути увагу, що попри наявність атрактивних природних об'єктів та історико-культурних пам'яток, він спеціалізується передусім на організації місцевого відпочинку та туризму. Він є місцем формування виїзного туристичного потоку до інших регіонів України та за кордон. Головним туристичним центром є місто Харків (пізнавальний, розважальний, діловий туризм). Актуальною залишається популяризація серед широкого туристичного загалу таких центрів туризму, як Суми, Глухів, Путивль, Тростянець, Охтирка, Чугуїв та ін.

6) Розглядаючи Азовсько-Чорноморський туристичний регіон (Автономна республіка Крим, Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області), варто звернути увагу, що він посідає чільне місце в Україні та Європі за своїм туристичним потенціалом, має реальні перспективи входження до міждержавних систем туризму (зокрема, країн Чорноморського басейну та півдня Європи). Він спеціалізується на пізнавальному й оздоровчо-спортивному туризмі, організації екскурсійного обслуговування. Слід наголосити, що його головні перспективи полягають у пом'якшенні чинника сезонності (особливо в зимово-весняний період), залученні інвестицій та реалізації інфраструктурних проектів.

Основна література:

1. Бейдик О.О., Новосад Н.О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2013. 572 с.
2. В'їзний туризм: навч. посібник / П.Ф. Коваль та ін. Ніжин: Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.
3. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посібник. К.: Знання, 2008. 343 с.
4. Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Реєнта. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 332 с.
5. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.

Додаткова література:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібник. 3-е вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2011. 462 с.
2. Горбик В.О., Скрипник П.І. До питання про районування України. *Український історичний журнал*. 1995. № 1. С. 3-12.
3. Ивченко А.С. Вся Украина: путеводитель. К.: ГНВП «Картографія», 2006. 656 с.

4. Крачило М.П., Попович С.І., Федоренко Н.В. Туристсько-рекреаційне районування території України. *Туристичні ресурси України*: зб. наук. статей. К., 1996. С. 268-275.
5. Макарчук С.А. Історико-етнографічні райони України: навч. посібник. Львів, 2012. 352 с.
6. Новикова В.І. Типізація регіонів України за ступенем розвитку рекреаційної діяльності. *Український географічний журнал*. 2007. №1. С. 43-47.
7. Рутинський М.Й. Географія туризму України: навч.-метод. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 160 с.

Семінарське заняття № 6

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ У КРАЄЗНАВЧОМУ ВИМІРІ

План

1. Туристичний потенціал території, його сутність, компоненти, умови освоєння. Рациональне використання потенціалу рекреаційних територій.
2. Класифікація краєзнавчих туристичних ресурсів. Роль окремих видів туристичних ресурсів для краєзнавчого туризму.
3. Характеристика туристичних об'єктів Херсонщини:
  - а) природного походження;
  - б) антропогенного походження;
  - в) природно-антропогенного походження.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, з'ясуйте сутність туристичного потенціалу території, охарактеризуйте його компоненти, їх значення для розгортання туристично-екскурсійної діяльності в регіоні.

У першому питанні необхідно наголосити на значенні туристичного потенціалу краю для підтримки його туристичної привабливості й самобутності. Слід подати визначення терміну «туристичний потенціал», виділити основні його компоненти, розкрити умови для ефективного та раціонального використання в туристичній діяльності. Оптимальне використання ресурсного потенціалу туризму має бути результатом комплексного планування розвитку туристичної сфери в регіоні.

Друге питання передбачає розгляд сучасних інтерпретацій поняття «туристичні ресурси». Мають бути визначені основні підходи до класифікації туристичних ресурсів (діяльнісний, атрактивний, ціннісний, еколого-економічний, сутнісний). Найчастіше послуговуються класифікацією туристичних ресурсів за предметно-сутнісним підходом, який відображає предметну характеристика об'єкту. Звідси основними їх видами є природні, антропогенні та природно-антропогенні (змішані) ресурси. Варто наголосити на багатофункціональності різних видів краєзнавчих туристичних ресурсів, що за певних умов спроможні задовольняти широке коло туристичних потреб.

Розгляд третього питання доцільно побудувати через призму оцінки перспектив використання різних об'єктів природного, антропогенного чи змішаного походження для розвитку певних видів туризму на Херсонщині.

Основна література:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібник. 3-е вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2011. 462 с.
2. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.
3. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.
4. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. 2-ге вид. К.: Знання, 2008. 575 с.
5. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навч. посібник / Н.О. Алешугіна та ін. Чернігів: Вид-во ЧНТУ, 2015. 492 с.

Додаткова література:

1. Василевська Я.В. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Херсонської області. *Регіон – 2013: стратегія оптимального розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 7-8 листопада 2013 р.). Харків, 2013. С. 399-401.
2. Василевская Я.В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування. *Часопис соціально-економічної географії*. Харків, 2012. Вип. 13(2). С. 125-128.
3. Василевська Я. Туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області: суспільно-географічні особливості. *Часопис соціально-економічної географії*. 2013. Вип. 15(2). С. 153-156.
4. Ільїна М.В. Оцінка питомого природно-рекреаційного потенціалу регіонів України. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. №2(6).
5. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси України: навч. посібник. Рівне, 2000. 192 с.
6. Матвійчук Л.Ю. Особливості типології туристичних ресурсів як основа їх раціонального використання. *Економічні науки. Серія: Регіональна економіка*. Луцьк, 2010. Вип. 7. Ч. 4. С. 17-25.
7. Методология оценки рекреационных территорий: [монографія] / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н. Голубничая. Донецк: ДИТБ, 2003. – 197 с.
8. Мой город – Херсон: неофициальный сайт истории города Херсона. URL: <http://mycity.kherson.ua>
9. Путешествие по Херсонщине: энциклопедия-путеводитель / под общ. ред. О. Алеферко. Херсон: Наддніпряночка, 2008. 300 с., ил.
10. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: у 3-х ч.: підручник. Чернівці: ЧНУ, 2010. 552 с.
11. *Туристичні ресурси України*: зб. наук. статей / Федерація профспілок України; Український ін-т туризму. К., 1996. 352 с.

Семінарське заняття № 7

ПРОЕКТУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧИХ ПОДОРОЖЕЙ

План

1. Туристичні ресурси регіону як основа організації краєзнавчого туризму.
2. Характеристика популярних туристичних маршрутів на Херсонщині.
3. Презентація проекту маршруту туристично-краєзнавчої подорожі територією Херсонської області (на вибір студента).

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, розкрийте можливості туристичних ресурсів регіону для розробки маршрутів туристично-краєзнавчих подорожей.

У першому питанні варто наголосити на актуалізації ролі краєзнавчого туризму в процесі формування локальних ідентичностей людських спільнот. Пізнання історії, культури, природи краю засобами туристичної діяльності стає дедалі популярнішим механізмом пробудження національної свідомості та патріотичного виховання. Пошук, вивчення та запровадження в туристичний обіг потенційних туристичних об'єктів є важливим завданням організаторів краєзнавчого туризму (додаток Ж).

Друге питання передбачає виділення та опис найбільш популярних серед місцевих мешканців та гостей туристичних маршрутів територією Херсонської області. Для цього варто скористатися відповідними розділами енциклопедії-путівника «Путешествие по Херсонщине» (2008), а також актуальних інтернет-ресурсів (Херсонщина туристическая, «Шлях крізь культури» тощо).

Робота по третьому питанню потребує практичного опрацювання бази туристичних ресурсів Херсонщини задля складання схеми власного туристично-краєзнавчого маршруту. За підсумками цієї роботи необхідно підготувати електронну презентацію маршруту за наступною схемою: 1) назва маршруту, 2) початковий, проміжні та кінцевий пункти маршруту, 3) протяжність і тривалість маршруту, 4) спосіб пересування маршрутом, 5) карта-схема маршруту (на основі карти Google), 6) перелік об'єктів туристичного показу на маршруті, 7) ілюстративний матеріал.

Основна література:

1. Бейдик О.О., Новосад Н.О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2013. 572 с.
2. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.
3. Путешествие по Херсонщине: энциклопедия-путеводитель / под общ. ред. О. Алеферко. Херсон: Наддніпряночка, 2008. 300 с., ил.

Додаткова література:

1. АгооВ Херсонщина: відпочивай і подорожуй легко. URL: https://www.facebook.com/agoov1/?tn-str=k*F

2. Василевська Я.В. Ретроспективний аналіз заселення Херсонщини як основи формування історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів регіону. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Геологія, географія, екологія.* Харків, 2012. № 1033. Вип. 37. С. 157-162.
3. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.
4. Мой город – Херсон: неофіціальний сайт історії міста Херсона. URL: <http://mycity.kherson.ua>
5. Основні тематичні напрями туристично-екскурсійних маршрутів України / Інститут туризму Федерації профспілок України / авт.-упоряд.: Г.П. Науменко, С.І. Попович. К., 2006. 192 с.
6. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посібник. К.: Академвидав, 2010. 248 с.
7. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. 2-ге вид. К.: Знання, 2008. 575 с.
8. Херсонщина туристическая: путеводитель по местам досуга и отдыха в Херсоне и области. URL: <https://khersonregion.com>

Завдання для самостійної роботи студентів до змістового модуля 2

№	Назва теми	Діяльність студентів	Термін виконання
1.	Еволюція схем рекреаційного і туристичного районування України.	1. Скласти бібліографічний список джерел інформації. 2. Ознайомитися з джерелами та літературою за визначеною темою.	квітень-травень
2.	Характеристика семи чудес України (пам'ятки природи, історико-культурні пам'ятки)	3. Підготувати опорний конспект опрацьованого матеріалу.	
3.	Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні	4. Взяти участь у колоквіумі.	
4.	Перспективи використання краєзнавчих туристичних ресурсів для розвитку рекреації і туризму в різних регіонах України.		
5.	Складання інформаційної картки туристичного об'єкту Херсонщини природного походження	1. Обрати туристичні об'єкти. 2. Ознайомитися з відповідними джерелами інформації.	квітень-травень
6.	Складання інформаційної картки туристичного об'єкту Херсонщини природно-антропогенного походження	3. Скласти картки об'єктів за схемою паспортизації туристичних об'єктів.	
7.	Складання інформаційної картки туристичного об'єкту Херсонщини антропогенного походження	4. Підготувати презентацію складених карток.	

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Поняття про край і краєзнавство. Функції краєзнавства.
2. Організаційні форми краєзнавства.
3. Видова структура краєзнавства.
4. Краєзнавство і туризм: грані взаємодії. Туристичне краєзнавство як складова національного краєзнавства, його предметно-об'єктна сфера, мета і завдання.
5. Джерела туристично-краєзнавчих досліджень.
6. Методи наукового дослідження в туристичному краєзнавстві.
7. Періодизація розвитку краєзнавства в Україні.
8. Витоки краєзнавчої діяльності. Зародження знань про край, їх прикладна систематизація.
9. Роль мандрування у процесі пізнання краю. Подорожні описи території України.
10. Наукові експедиції та краєзнавчі екскурсії як засіб пізнання регіону. Поява перших комплексних досліджень українських регіонів у XVIII – XIX ст.
11. Краєзнавча діяльність державних і громадських наукових установ в Україні у XIX – на початку XX ст. Зародження аматорського краєзнавчого руху.
12. Розвиток туристичної інфраструктури в другій половині XIX – на початку XX ст., його вплив на становлення національного краєзнавства.
13. Внесок перших туристичних організацій у розгортання краєзнавчої роботи в Україні.
14. Організація туристично-краєзнавчої роботи на українських землях у 1917-1991 рр. Краєзнавчий туризм як чинник активізації туристично-краєзнавчих досліджень.
15. Розвиток туристичного краєзнавства в незалежній Україні.
16. Сучасні краєзнавчі установи та організації. Діяльність Національної спілки краєзнавців України.
17. Роль наукового краєзнавства в розвитку туризму. Провідні центри та напрями туристично-краєзнавчих досліджень.
18. Популяризація краю в роботі культурно-просвітницьких установ і громадських формувань. Туристично-інформаційні центри як осередки краєзнавчого руху.
19. Система освітянського краєзнавства. Навчально-виховний потенціал краєзнавчої роботи. Краєзнавчий туризм як засіб національно-патріотичного виховання молоді.
20. Поняття про районування території, його критерії. Види районування території.
21. Сутність та значення туристичного районування. Районоутворюючі ознаки в туризмі та рекреації. Таксономічні одиниці туристичного районування.
22. Основні підходи до туристично-рекреаційного районування України. Характерні риси туристичних регіонів України.
23. Комплексна краєзнавча характеристика Карпатського туристичного регіону.
24. Комплексна краєзнавча характеристика Подільського туристичного регіону.

25. Комплексна краєзнавча характеристика Поліського туристичного регіону.
26. Комплексна краєзнавча характеристика Придніпровського туристичного регіону.
27. Комплексна краєзнавча характеристика Слобожанського туристичного регіону.
28. Комплексна краєзнавча характеристика Азовсько-Чорноморського туристичного регіону.
29. Туристичний потенціал території, його сутність, компоненти, умови освоєння. Раціональне використання потенціалу рекреаційних територій.
30. Класифікація краєзнавчих туристичних ресурсів. Роль окремих видів туристичних ресурсів для краєзнавчого туризму.
31. Характеристика туристичних ресурсів Херсонської області природного походження.
32. Характеристика туристичних ресурсів Херсонської області природно-антропогенного походження.
33. Характеристика туристичних ресурсів Херсонської області антропогенного походження.
34. Туристичні ресурси регіону як основа організації краєзнавчого туризму. Характеристика популярних туристичних маршрутів на Херсонщині.
35. Наукові засади організації та проведення туристично-краєзнавчих подорожей.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Критерії оцінювання знань, умінь та навичок студентів на практичних (семінарських) заняттях

На практичному/семінарському занятті оцінюються:

- усні відповіді студентів;
- участь в обговоренні дискусійних питань;
- участь у ділових, рольових іграх та їх обговоренні;
- аналіз ситуаційних завдань та вміння доведення власної думки;
- реферативні виступи, усні повідомлення тощо.
- виконання практичних тематичних завдань (робота з картою, побудова таблиць, діаграм, складання бібліографічних списків тощо).

Оцінювання знань студента відбувається за наступними критеріями:

- повнота розкриття питання, логічність і стиль виступу;
- ступінь засвоєння матеріалу;
- культура мовлення, впевненість, емоційність та переконливість;
- уміння обґрунтувати свою позицію і відповісти на запитання викладача;
- володіння фактографічним матеріалом;
- використання основної та додаткової літератури (монографії, навчальні посібники, періодичні видання тощо);
- уміння узагальнювати, робити аргументовані висновки;
- навички практичного застосування отриманих теоретичних знань.

Бали	Критерії оцінювання знань студентів
А 5 (відмінно)	Аргументована, логічна, повна відповідь; глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; уміння аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; творче осмислення матеріалу; чітка, лаконічна відповідь на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язуванні практичних завдань. Активна участь в обговоренні дискусійних питань.
В 4 (добре)	Аргументована, логічна, повна відповідь; міцні знання навчального матеріалу, включаючи аргументовані відповіді на поставлені питання; чітка, лаконічна відповідь майже на всі поставлені питання; вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; активна участь в обговоренні дискусійних питань.
С 4 (добре)	Міцні знання навчального матеріалу, вміння орієнтуватися в ньому; оперування необхідним колом понять та категорій; вміння встановити зв'язок між теоретичною основою та практикою її застосування, загалом логічна відповідь з незначною кількістю помилок.

D 3 (задовільно)	Посередні знання навчального матеріалу; мало аргументовані відповіді, що містять чимало недоліків і помилок; слабке застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних завдань, брак самостійних узагальнень і висновків.
E 3 (задовільно)	Фрагментарне володіння матеріалом і необхідним колом понять курсу; відповідь, яка містить значну кількість недоліків і помилок; неповне висвітлення змісту питань; неналежне вміння робити аргументовані висновки; часткове опрацювання матеріалу підручника
FX 2 (незадовільно)	Студент не знає значної частини матеріалу курсу; не володіє понятійним апаратом. Мова невизначена, обмежена, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання
F 1 (незадовільно)	Студент не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно; допускає суттєві помилки у відповідях на питання, не вміє застосувати теоретичні положення при розв'язанні практичних завдань.

**Критерії оцінювання знань, умінь та навичок студентів
під час виконання самостійної роботи**

Бали	Критерії оцінювання знань студентів
A 5 (відмінно)	Студент виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: демонструє високі результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені на високому рівні науковості та самостійності, практичні задачі та проекти виконано творчо, бере участь у виконанні науково-дослідної роботи з дисципліни, володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.
B 4 (добре)	Студент виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: демонструє достатні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені на належному рівні самостійності, практичні задачі та проекти виконано згідно вимог, але не творчо, бере участь у підготовці наукових робіт за вказівками викладача, старанно відноситься до опрацювання інформації.
C 4 (добре)	Студент виконує самостійну роботу згідно програми дисципліни: демонструє достатні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені згідно вимог, але студент потребує допомоги викладача, практичні задачі, проекти виконано, але за участі викладача, не задіяний у виконанні науково-дослідної роботи з дисципліни, достатньо володіє методикою опрацювання інформації.

<p>Д 3 (задовільно)</p>	<p>Студент виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: демонструє задовільні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені з допомогою, практичні задачі, проекти виконані під контролем викладача, слабо володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.</p>
<p>Е 3 (задовільно)</p>	<p>Студент фрагментарно виконує самостійну роботу за програмою навчальної дисципліни: демонструє задовільні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені не самостійно, практичні задачі, проекти виконано при допомозі викладача, погано володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.</p>
<p>FX 2 (незадовільно)</p>	<p>Студент має низькі результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені формально (або не виконані), практичні задачі та проекти подаються із запізненням, не володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.</p>
<p>F 1 (незадовільно)</p>	<p>Студент не виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: реферати та презентації не підготовлені, практичні задачі, проекти не виконані, не володіє методикою збору, аналізу, обробки інформації</p>

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова (основна)

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібник. 3-е вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2011. 462 с.
2. Верес К.О. Туристичне краєзнавство: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.140103 «Туризм» денної форми навчання. К.: НУХТ, 2015. 114 с.
3. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.
4. Маланюк Т.З. Краєзнавство і туризм: навч. посібник. Івано-Франківськ, 2010. 200 с.
5. Маланюк Т.З. Туристичне краєзнавство: курс лекцій. Івано-Франківськ: ПНУ, 2013. 132 с.
6. Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Реєнта. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 332 с.
7. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посібник. К.: Академвидав, 2010. 248 с.
8. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.
9. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2008. 575 с.
10. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навч. посібник / Н.О. Алешугіна та ін. Чернігів: Вид-во ЧНТУ, 2015. 492 с.
11. Рутинський М.Й. Географія туризму України: навч.-метод. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 160 с.

Додаткова

12. Баланчук М. Суспільно-історичні туристичні ресурси Поділля. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Географія*. Тернопіль, 2008. Вип. 2(24). С. 124-130.
13. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2001. 395 с.
14. Василевська Я.В. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Херсонської області. *Регіон – 2013: стратегія оптимального розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 7-8 листопада 2013 р.). Харків, 2013. С. 399-401.
15. Василевская Я.В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування. *Часопис соціально-економічної географії*. Харків, 2012. Вип. 13(2). С. 125-128.
16. Василевська Я.В. Ретроспективний аналіз заселення Херсонщини як основи формування історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів регіону.

- Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Геологія, географія, екологія. Харків, 2012. № 1033. Вип. 37. С. 157-162.*
17. Василевська Я. Туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області: суспільно-географічні особливості. *Часопис соціально-економічної географії*. 2013. Вип. 15(2). С. 153-156.
  18. Вечерський В.В., Поліщук А.А. Туристичні ресурси Сумщини: історико-культурний та природні аспекти. *Туристичні ресурси України: зб. наук. статей*. К.: ІТ ФПУ, 1996. Вип. 1.
  19. Географічні аспекти розвитку туризму (на прикладі України та Польщі): монографія / О.Д. Король та ін. Чернівці: ЧНУ, 2010. 344 с.
  20. Дем'янчук Г.С., Дем'янчук Б.Г., Дем'янчук А.Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. К.: Просвіта, 2006. 296 с.
  21. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. *Краєзнавство*. 1994. № 1-2. С. 3-6.
  22. Ільїна М.В. Оцінка питомого природо-рекреаційного потенціалу регіонів України. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. №2(6).
  23. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси України: навч. посібник. Рівне, 2000. 192 с.
  24. Костриця М.Ю. Національне краєзнавство: актуальні питання теорії і методології. *Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи*: наук. зб. Кам'янець-Подільський, 2002. С. 3-9.
  25. Костриця М.Ю. Українське географічне краєзнавство: історія, методологія, постаті, практика: монографія. Житомир: Косенко, 2006. 444 с.
  26. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм: навч. посібник для вузів. К.: Вища школа, 1994. 191 с.
  27. Круль В.П. Краєзнавство: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., доп. Чернівці: Рута, 2007. 104 с.
  28. Курило Л.В. Краеведение и туризм: учеб. пособие. М.: РМАТ, 1999. 72 с.
  29. Лугова О.І., Попович С.І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. К., 2004. Вип. 5. С. 3-53.
  30. Матвійчук Л.Ю. Особливості типології туристичних ресурсів як основа їх раціонального використання. *Економічні науки. Серія: Регіональна економіка*. Луцьк, 2010. Вип. 7. Ч. 4. С. 17-25.
  31. Методология оценки рекреационных территорий: [монография] / В.Ф. Данильчук Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н. Голубничая. Донецк: ДИТБ, 2003. 197 с.
  32. Основні тематичні напрями туристично-екскурсійних маршрутів України / Інститут туризму Федерації профспілок України / авт.-упоряд.: Г.П. Науменко, С.І. Попович. К., 2006. 192 с.
  33. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: [монографія]. К.: Логос, 2009. 176 с.
  34. Попович С.І. Туризм і охорона пам'яток історії та культури. *Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*. К., 1994. С. 19-30.

35. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання. *Краєзнавство*. К., 2015. №3/4. С. 111-123.
36. Попович С.І. Висвітлення історико-краєзнавчих матеріалів у туристично-інформаційних виданнях 1960-1980-х рр. *З історії вітчизняного туризму*: зб. наук. статей. К.: Типографія ФПУ, 1997. С. 266-277.
37. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навч. посібник для студентів ВНЗ. К.: Кондор, 2011. 338 с.
38. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: у 3-х ч.: підручник. Чернівці: ЧНУ, 2010. 552 с.
39. Солдатова С.А. Экономическая оценка рекреационных ресурсов как основа рационального природопользования. *Культура народов Причерноморья*. 2001. № 25. С. 164-170.
40. Тронько П.Т. Краєзнавство України: здобутки і проблеми / НАН України; Інститут історії України. К.: НАНУ, 2003. 267 с.
41. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: монографія / В.В. Александров та ін. Харків: Вид-во ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 268 с.
42. Туристичні ресурси України: зб. наук. статей / Федерація профспілок України; Український ін-т туризму / О.І. Лугова (наук. ред.). К., 1996. 352 с.
43. Туристсько-краєзнавча робота у вищому педагогічному навчальному закладі: організаційні та методичні аспекти / О.В. Тімець, В.С. Серебрий, Ю.А. Грабовський, А.Л. Шипко. Умань: Візаві, 2006. 237 с.
44. Філіпов З.І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів фізкультурного профілю. Дрогобич: Коло, 2010. 344 с.

Інформаційні ресурси INTERNET

1. Все о туризме. Туристическая библиотека. URL: <http://tourlib.net>
2. Мой город – Херсон: неофициальный сайт истории города Херсона. URL: <http://mycity.kherson.ua>
3. Національна спілка краєзнавців України. URL.: <http://nsku.org.ua>

СТРУКТУРА ТА ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ КРАЄЗНАВСТВА

Рис. 1. Структура загального краєзнавства

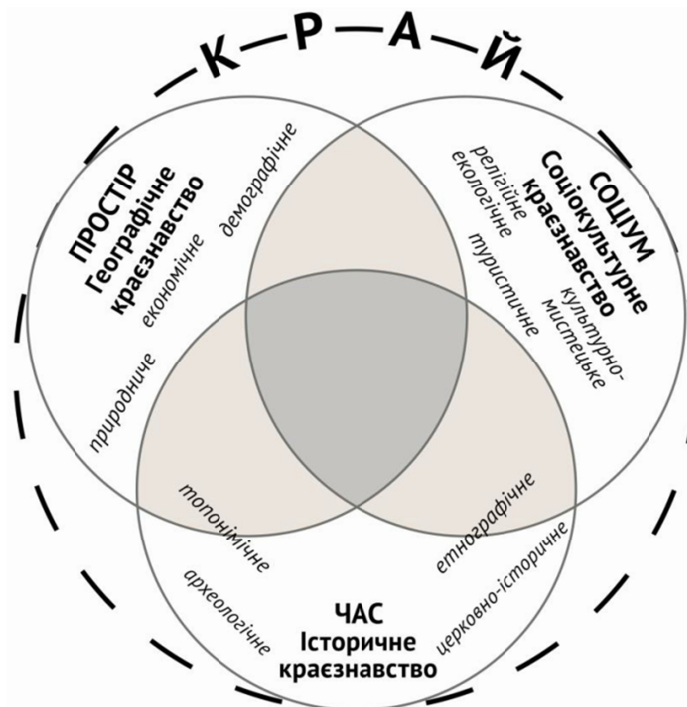

Рис. 2. Предметне поле краєзнавства

Джерело: Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Реєнта. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. С. 45-46.

КАРТИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РАЙОНІВ УКРАЇНИ

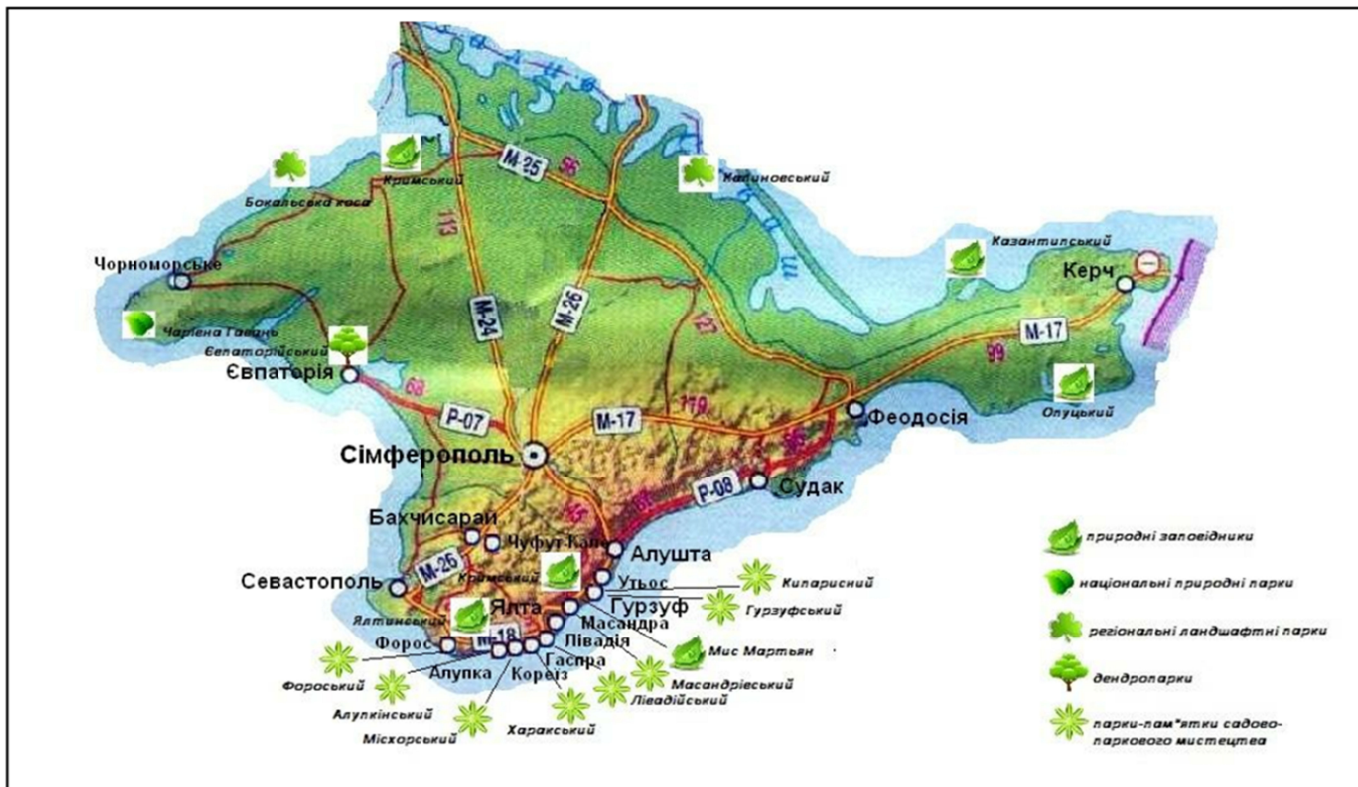

Рис. 1. Кримський рекреаційно-туристичний район

Рис. 2. Причорноморський рекреаційно-туристичний район

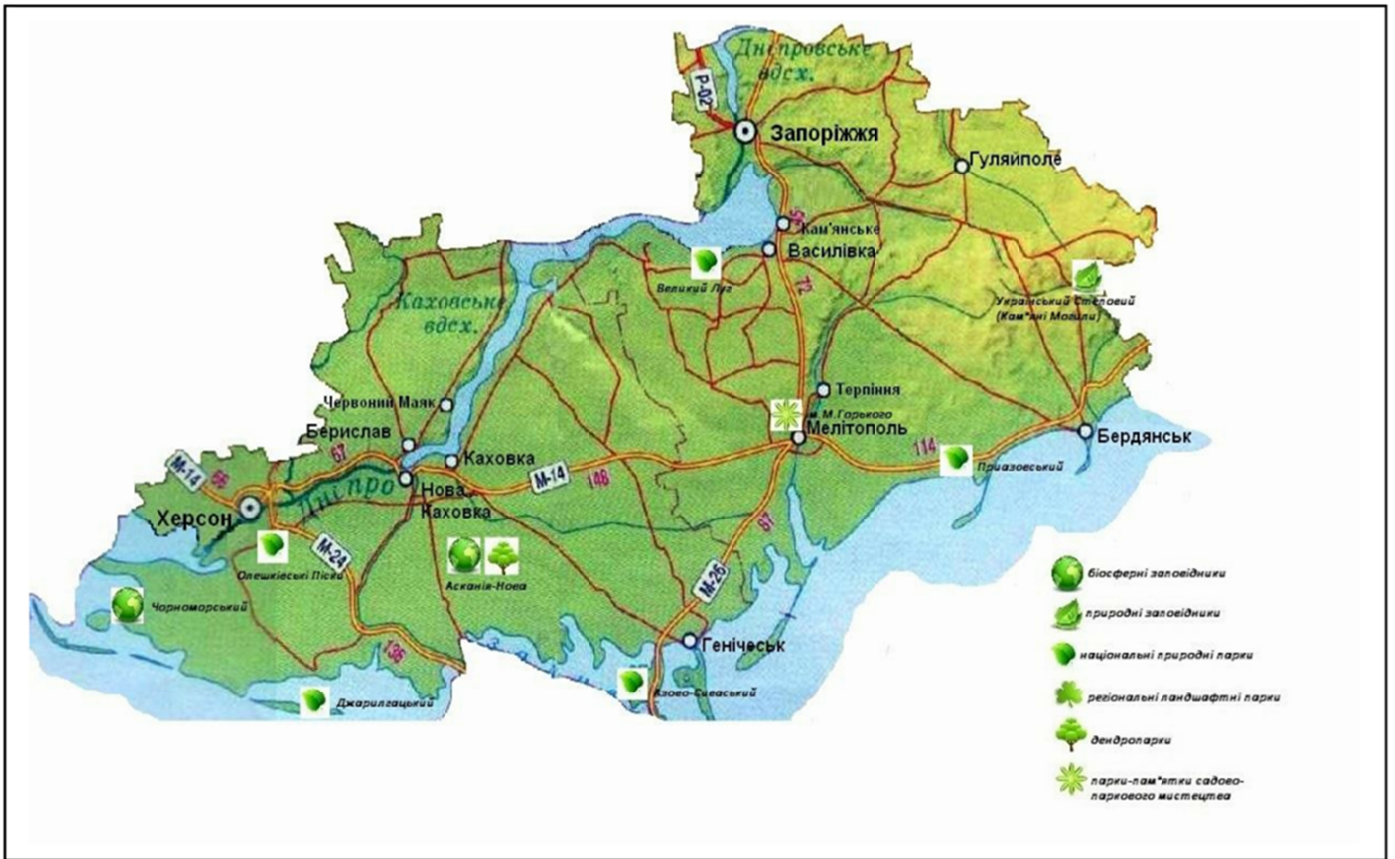

Рис. 3. Приазовський рекреаційно-туристичний район

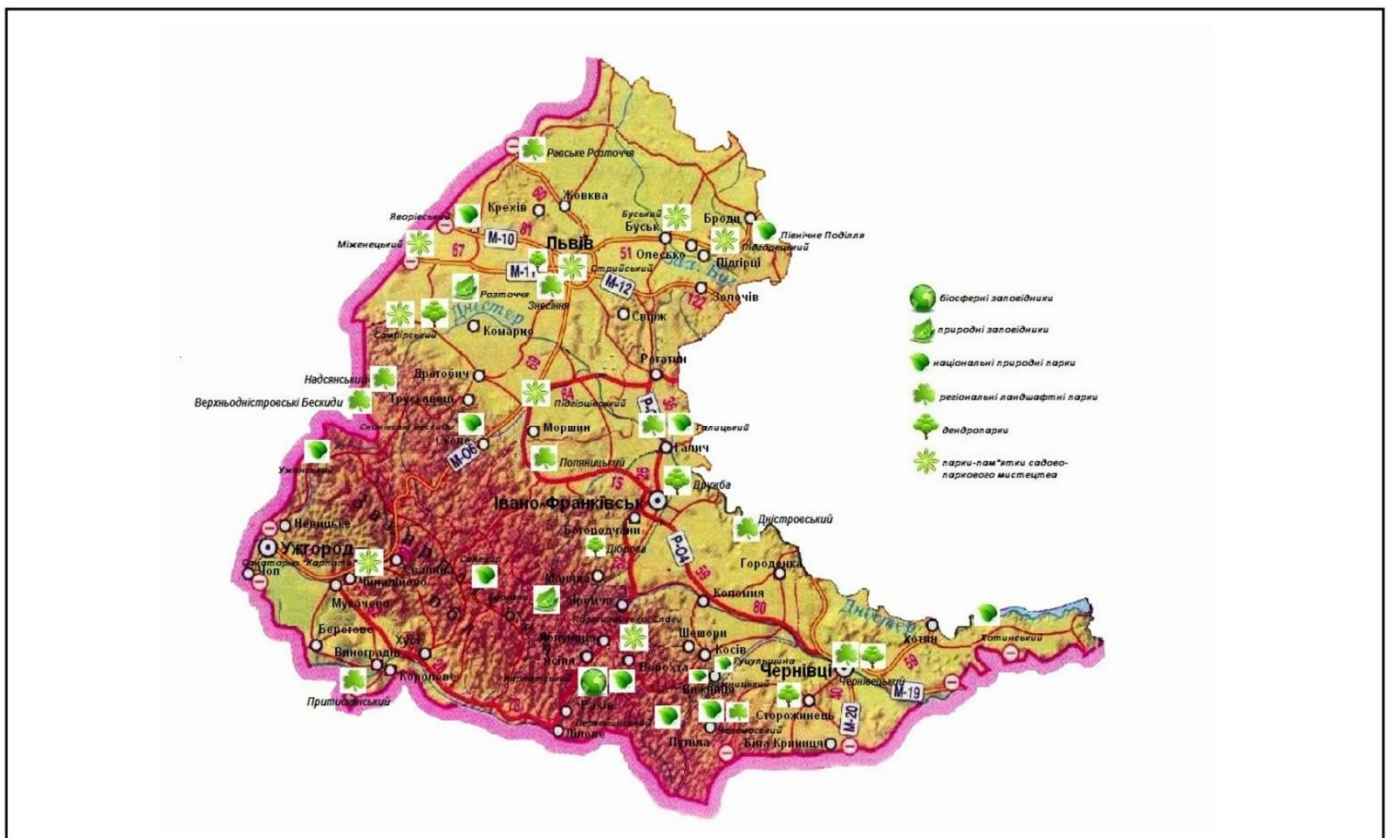

Рис. 4. Карпатський рекреаційно-туристичний район

Рис. 5. Подільський рекреаційно-туристичний район

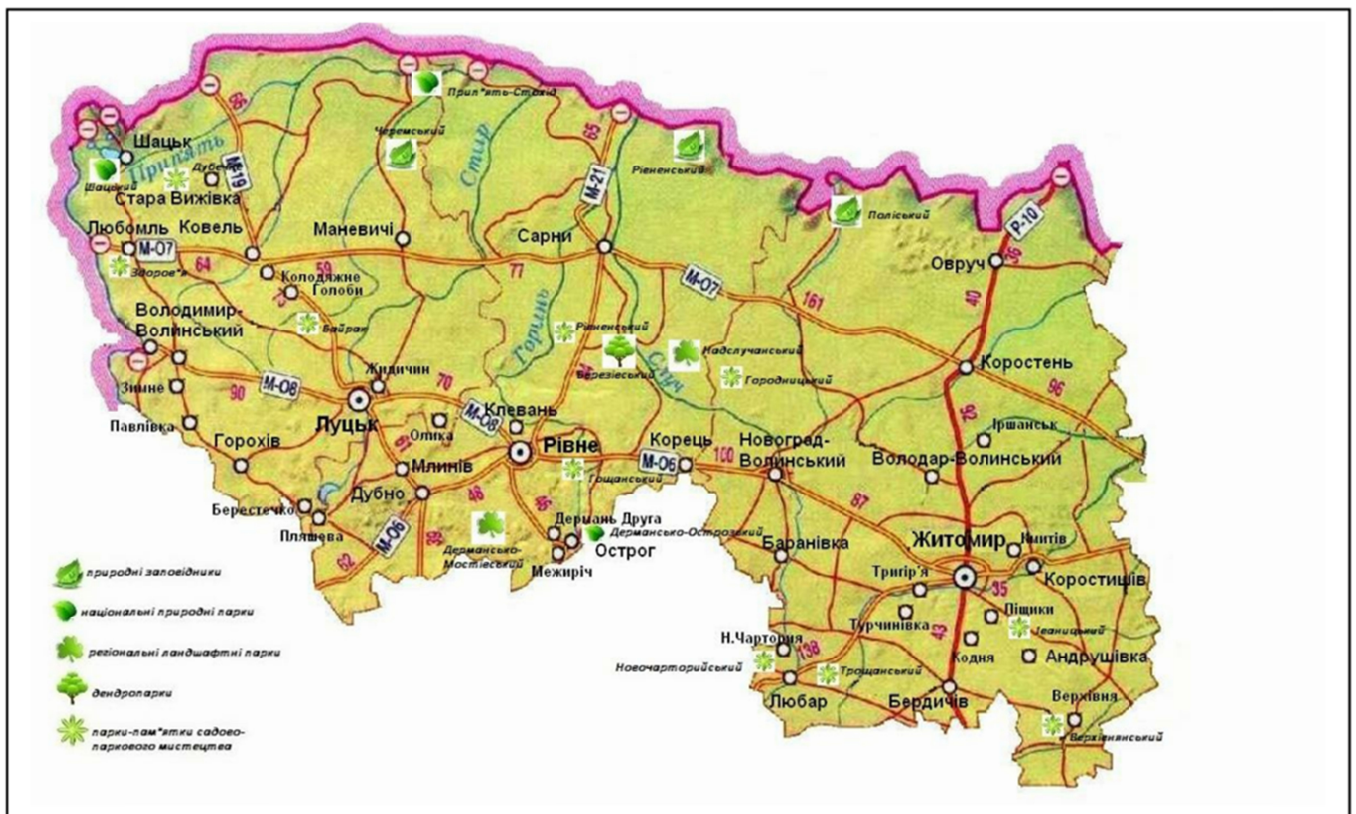

Рис. 6. Волинський рекреаційно-туристичний район

Рис. 7. Столичний рекреаційно-туристичний район

Рис. 8. Слобожанський рекреаційно-туристичний район

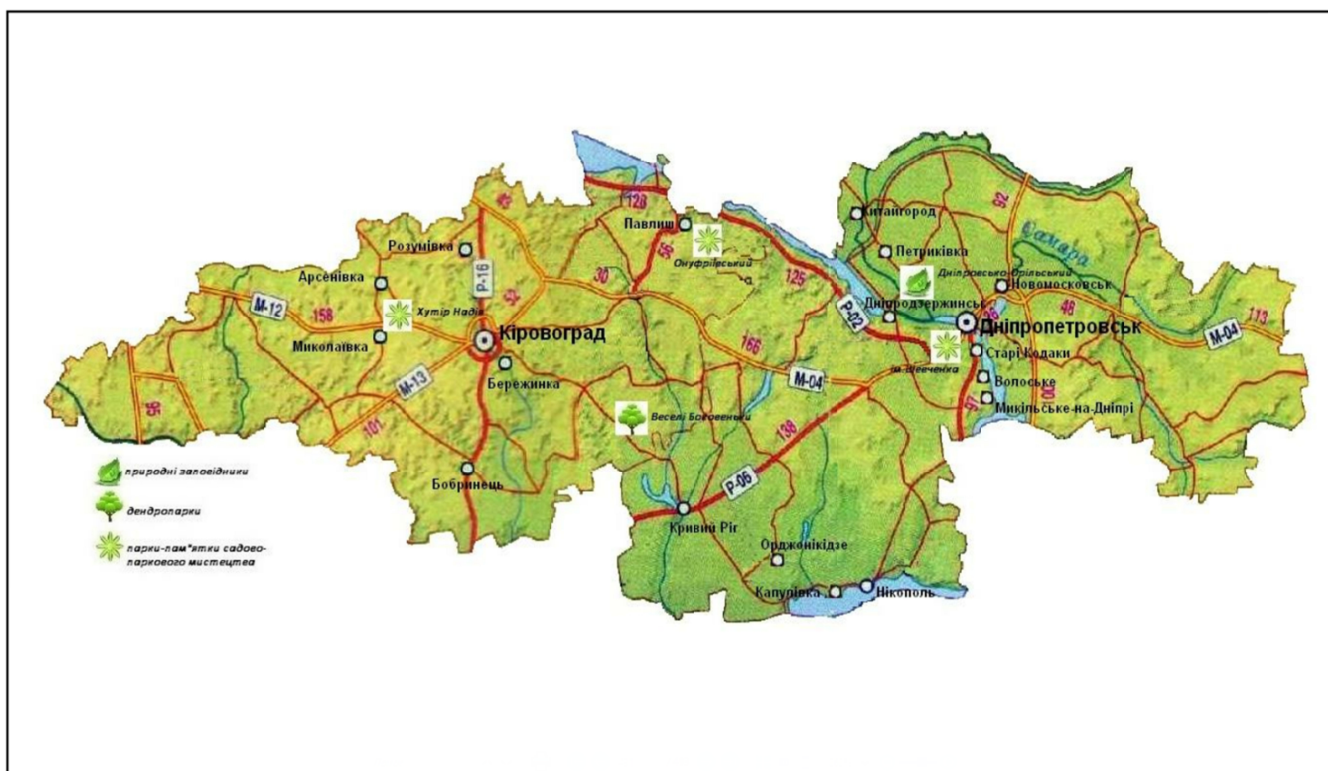

Рис. 9. Придніпровський рекреаційно-туристичний район

Рис. 10. Донецький рекреаційно-туристичний район

Джерело: Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навч. посібник / Н.О. Алещугіна та ін. Чернігів: Вид-во ЧНТУ, 2015. С. 482-491.

СПИСОК ІСТОРИЧНИХ НАСЕЛЕНИХ МІСЦЬ УКРАЇНИ

№		Назва міста або смт	Дата заснування або першої письмової згадки
1	-	м. Київ	V століття
2	-	м. Севастополь	1783 рік
Автономна Республіка Крим			
3	1	м. Сімферополь	1784 рік
4	2	м. Алушка	960 рік
5	3	м. Алушта	VI століття
6	4	м. Армянськ	XIV – XVIII століття
7	5	м. Балаклава	V століття до нової ери
8	6	м. Бахчисарай	II половина XV століття
9	7	м. Білогірськ	XIV – XVII століття
10	8	смт Гаспра	XVIII століття
11	9	смт Гурзуф	VI століття
12	10	м. Євпаторія	VI століття до нової ери
13	11	м. Інкерман	VII – IX століття
14	12	м. Керч	V століття до нової ери
15	13	смт Коктебель	VIII – XIII століття
16	14	смт Корейз	кінець XVII століття
17	15	смт Лівадія	XVIII століття
18	16	смт Масандра	1730-1750 роки
19	17	смт Новий Світ	XIX століття
20	18	смт Ореанда	VIII – IX століття
21	19	смт Партеніт	VIII – X століття
22	20	м. Саки	XIX століття
23	21	смт Сімеїз	I – III століття
24	22	м. Старий Крим	X – XIII століття
25	23	м. Судак	III – VII століття
26	24	м. Феодосія	VI століття до нової ери
27	25	смт Форос	XIII століття
28	26	смт Чорноморське	IV століття до нової ери
29	27	смт Щебетовка	VIII – X століття
30	28	м. Ялта	1837 рік
Вінницька область			
31	1	м. Вінниця	1363 рік
32	2	м. Бар	1425 рік
33	3	м. Бершадь	1459 рік
34	4	смт Браїлів	XV століття
35	5	смт Брацлав	X – XI століття
36	6	смт Вороновиця	1545 рік
37	7	м. Гайсин	1545 рік

38	8	смт Дашів	початок XV століття
39	9	м. Жмеринка	кінець XIX століття
40	10	м. Іллінці	середина XVII століття
41	11	смт Копайгород	1624 рік
42	12	м. Могилів-Подільський	кінець XVI століття
43	13	смт Муровані Курилівці	1493 рік
44	14	м. Немирів	XIV століття
45	15	смт Оратів	1545 рік
46	16	м. Погребище	XII століття
47	17	смт Ситківці	початок XVI століття
48	18	смт Тиврів	1629 рік
49	19	смт Томашпіль	1616 рік
50	20	м. Тульчин	1607 рік
51	21	м. Хмільник	1362 рік
52	22	смт Чечельник	початок XVII століття
53	23	м. Шаргород	XIV століття
54	24	м. Ямпіль	XVI століття
Волинська область			
55	1	м. Луцьк	1085 рік
56	2	м. Берестечко	1445 рік
57	3	м. Володимир-Волинський	988 рік
58	4	смт Голоби	середина XVI століття
59	5	смт Головно	1564 рік
60	6	м. Горохів	1240 рік
61	7	смт Іваничі	1545 рік
62	8	м. Камінь-Каширський	1196 рік
63	9	м. Ковель	1310 рік
64	10	смт Луків	1537 рік
65	11	смт Любешів	1484 рік
66	12	м. Любомль	1287 рік
67	13	смт Олика	1149 рік
68	14	смт Ратне	кін. XII – поч. XIII століття
69	15	м. Рожище	1377 рік
70	16	смт Стара Вижівка	1508 рік
71	17	смт Турійськ	1097 рік
72	18	м. Устилуг	1150 рік
73	19	смт Цумань	1557 рік
74	20	смт Шацьк	1410 рік
Дніпропетровська область			
75	1	м. Дніпропетровськ	1778 рік
76	2	м. Дніпродзержинськ	1750 рік
77	3	м. Кривий Ріг	середина XVII століття
78	4	м. Нікополь	1594 рік

79	5	м. Новомосковськ	1687 рік
80	6	м. Павлоград	1780 рік
Донецька область			
81	1	м. Донецьк	1869 рік
82	2	м. Артемівськ	1571 рік
83	3	м. Горлівка	1779 рік
84	4	м. Краматорськ	1860-ті роки
85	5	м. Макіївка	кінець XVII століття
86	6	м. Маріуполь	1780 рік
87	7	м. Слов'яногірськ	1536-1539 роки
88	8	м. Слов'янськ	1645 рік
Житомирська область			
89	1	м. Житомир	1240 рік
90	2	м. Бердичів	1430 рік
91	3	м. Коростень	945 рік
92	4	м. Коростишів	1399 рік
93	5	смт Любар	XIV століття
94	6	смт Миропіль	XVII століття
95	7	м. Новоград-Волинський	1257 рік
96	8	м. Овруч	946 рік
97	9	смт Олевськ	1488 рік
98	10	м. Радомишль	близько 1150 року
Закарпатська область			
99	1	м. Ужгород	VIII століття
100	2	м. Берегове	XI століття
101	3	смт Буштина	середина XIV століття
102	4	смт Великий Березний	1427 рік
103	5	смт Вилок	XIII століття
104	6	м. Виноградів	IX століття
105	7	смт Воловець	XV століття
106	8	м. Іршава	XIV століття
107	9	смт Королеве	1262 рік
108	10	смт Міжгір'я	XII століття
109	11	м. Мукачеве	X століття
110	12	смт Перечин	XIII століття
111	13	м. Рахів	1447 рік
112	14	м. Свалява	XII століття
113	15	смт Солотвина	XIV століття
114	16	смт Тересва	I половина XIV століття
115	17	м. Тячів	середина XIII століття
116	18	м. Хуст	X – XI століття
117	19	смт Чинадієве	1214 рік

Запорізька область			
118	1	м. Запоріжжя	1770 рік
119	2	м. Бердянськ	1827 рік
120	3	м. Гуляйлоле	1785 рік
121	4	м. Мелітополь	XVII століття
122	5	м. Орхів	1775 рік
123	6	м. Токмак	1784 рік
Івано-Франківська область			
124	1	м. Івано-Франківськ	1662 рік
125	2	смт Більшівці	XV століття
126	3	смт Богородчани	1442 рік
127	4	м. Болехів	1371 рік
128	5	смт Букачівці	1438 рік
129	6	м. Бурштин	1554 рік
130	7	смт Войнилів	1443 рік
131	8	смт Ворохта	XVII століття
132	9	м. Галич (разом із селами Крилос	IX століття
133	10	смт Гвіздець	1373 рік
134	11	м. Городенка	кінець XII століття
135	12	смт Ділятин	1578 рік
136	13	м. Долина	друга половина X століття
137	14	смт Заболотів	1579 рік
138	15	м. Калуш	1241 рік
139	16	м. Коломия	до 1240 року
140	17	м. Косів	1565 рік
141	18	смт Кути	XVIII століття
142	19	м. Надвірна	1596 рік
143	20	смт Обертин	1416 рік
144	21	смт Отиня	XIII століття
145	22	м. Рогатин	XII століття
146	23	смт Рожнятів	XII століття
147	24	м. Снятин	1158 рік
148	25	смт Солотвин	XII століття
149	26	м. Тисмениця	1143 рік
150	27	м. Тлумач	XII століття
Київська область			
151	1	м. Біла Церква	1032 рік
152	2	м. Богуслав	1195 рік
153	3	м. Васильків	988 рік
154	4	м. Вишгород	946 рік
155	5	м. Переяслав-Хмельницький	907 рік
156	6	смт Ржищів	XI – XII століття

157	7	м. Фастів	1390 рік
158	8	м. Яготин	1552 рік
Кіровоградська область			
159	1	м. Кіровоград	1754 рік
160	2	м. Бобринець	1767 рік
161	3	смт Нова Прага	1758 рік
162	4	м. Новомиргород	1740 рік
163	5	м. Новоукраїнка	середина XVIII століття
164	6	м. Олександрія	1751 рік
Луганська область			
165	1	м. Луганськ	1795 рік
166	2	м. Алчевськ	1895 рік
167	3	смт Біловодськ	1686 рік
168	4	м. Зимогір'я	1753 рік
169	5	м. Краснодон	1906 рік
170	6	м. Лисичанськ	1710 рік
171	7	смт Новопсков	близько 1643 року
172	8	м. Сватове	1665 рік
173	9	смт Слов'яносербськ	1753 рік
174	10	м. Старобільськ	1598-1600 роки
Львівська область			
175	1	м. Львів	1256 рік
176	2	м. Белз	1031 рік
177	3	м. Бібрка	1211 рік
178	4	м. Борислав	XIV століття
179	5	м. Броди	XII століття
180	6	смт Брюховичі	XV століття
181	7	м. Буськ	1097 рік
182	8	смт Великий Любінь	XIII століття
183	9	м. Великі Мости	кінець XV століття
184	10	м. Винники	XIII століття
185	11	м. Глиняни	1379 рік
186	12	смт Гніздичів	1491 рік
187	13	м. Городок	1213 рік
188	14	м. Добромиль	1374 рік
189	15	м. Дрогобич	1233 рік
190	16	смт Дубляни	1440 рік
191	17	м. Жидачів	1164 рік
192	18	м. Жовква	1368 рік
193	19	м. Золочів	1442 рік
194	20	смт Івано-Франкове	1611 рік
195	21	м. Кам'янка-Бузька	1464 рік

196	22	м. Комарне	XII – XIII століття
197	23	сmt Краковець	1425 рік
198	24	сmt Куликів	XIV століття
199	25	сmt Магерів	XIV століття
200	26	сmt Меденичі	1395 рік
201	27	м. Миколаїв	1570 рік
202	28	м. Моршин	1482 рік
203	29	м. Мостиська	1392 рік
204	30	сmt Немирів	1580 рік
205	31	сmt Нижанковичі	1408 рік
206	32	сmt Новий Яричів	1370 рік
207	33	сmt Олесько	1366 рік
208	34	м. Перемишляни	1437 рік
209	35	сmt Підкамінь	1441 рік
210	36	сmt Поморяни	1437 рік
211	37	м. Пустомити	1441 рік
212	38	м. Рава-Руська	1455 рік
213	39	сmt Роздол	1569 рік
214	40	м. Рудки	1462 рік
215	41	м. Самбір	1238 рік
216	42	м. Сколе	1397 рік
217	43	м. Сокаль	1441 рік
218	44	сmt Стара Сіль	1255, 1421 роки
219	45	м. Старий Самбір	XI століття, 1553 рік
220	46	м. Стрий	1396 рік
221	47	м. Судова Вишня	1230 рік
222	48	м Турка	1431 рік
223	49	м. Угнів	1360 рік
224	50	м Хирів	1374 рік
225	51	м. Ходорів	1394 рік
226	52	м. Червоноград	1692 рік
227	53	сmt Шило	XV століття
228	54	сmt Щирець	XII століття
229	55	м. Яворів	1376 рік
Миколаївська область			
230	1	м. Миколаїв	1788 рік
231	2	м. Вознесенськ	кінець XVIII століття
232	3	м. Очаків	XV століття
233	4	м. Первомайськ	1743 рік
Одеська область			
234	1	м. Одеса	1794 рік
235	2	м Ананьїв	1750-ті роки

236	3	м. Балта	I половина XVI століття
237	4	м. Білгород-Дністровський	IV століття до нової ери
238	5	м. Болград	1821 рік
239	6	смт Велика Михайлівка	кінець XVIII століття
240	7	м. Вилкове	1708 рік
241	8	м. Ізмаїл	кінець XVI століття
242	9	м. Кілія	VII століття до нової ери
243	10	м. Кодима	1754 рік
244	11	смт Овідіополь	1795 рік
245	12	м. Рені	1548 рік
Полтавська область			
246	1	м. Полтава	IX століття
247	2	смт Велика Багачка	кін. XV – поч. XVII століття
248	3	м. Гадяч	1634 рік
249	4	смт Диканька	XVII століття
250	5	м. Зіньків	1604 рік
251	6	смт Козельщина	II половина XVII століття
252	7	м. Кременчук	1571 рік
253	8	м. Лохвиця	X – XI століття
254	9	м. Лубни	988 рік
255	10	м. Миргород	XVI століття
256	11	смт Опішня	I половина XVII століття
257	12	м. Пирятин	1155 рік
258	13	м. Хорол	1092 рік
Рівненська область			
259	1	м. Рівне	1283 рік
260	2	смт Березне	1584 рік
261	3	смт Володимирець	1570 рік
262	4	смт Гоща	1152 рік
263	5	м. Дубно	1099 рік
264	6	м. Дубровиця	1005 рік
265	7	смт Клевань	1458 рік
266	8	м. Корець	1150 рік
267	9	смт Мізоч	1322 рік
268	10	смт Млинів	XVI століття
269	11	м. Острог	1100 рік
270	12	м. Радивилів	1564 рік
271	13	смт Степань	1292 рік
Сумська область			
272	1	м. Суми	1655 рік
273	2	м. Білопілья	XI століття
274	3	м. Ворожба	1665 рік

275	4	смт Вороніж	перша половина XVII століття
276	5	м. Глухів	кінець X століття
277	6	м. Конотоп	1638 рік
278	7	м. Кролевець	1601 рік
279	8	м. Лебедин	1664 рік
280	9	смт Низи	1662 рік
281	10	м. Охтирка	1641 рік
282	11	м. Путивль	X століття
283	12	м. Ромни	1096 рік
284	13	м. Середина-Буда	середина XVII століття
285	14	смт Терни	друга половина XVII століття
286	15	м. Тростянець	середина XVII століття
Тернопільська область			
287	1	м. Тернопіль	1540 рік
288	2	м. Бережани	1375 рік
289	3	м. Борщів	1456 рік
290	4	м. Бучач	1397 рік
291	5	смт Вишнівець	XV століття
292	6	смт Гримайлів	1600 рік
293	7	смт Гусятин	1559 рік
294	8	смт Залізці	1483 рік
295	9	м. Заліщики	1340 рік
296	10	м. Збараж	1211 рік
297	11	м. Зборів	XV століття
298	12	смт Золотий Потік	XIV століття
299	13	смт Козова	1440 рік
300	14	м. Количинці	XIV століття
301	15	смт Коропець	1421 рік
302	16	м. Кременець	1226 рік
303	17	смт Ланівці	1444 рік
304	18	смт Мельниця-Подільська	1615 рік
305	19	смт Микулинці	1096 рік
306	20	м. Монастирська	1454 рік
307	21	смт Підволочиськ	1463 рік
308	22	м. Підгайці	1463 рік
309	23	м. Почаїв	1450 рік
310	24	смт Скала-Подільська	1569 рік
311	25	м. Скалат	1564 рік
312	26	м. Теремовля	1097 рік
313	27	смт Товсте	1449 рік
314	28	м. Хоростків	1564 рік
315	29	м. Чортків	1522 рік

316	30	м. Шумськ	1149 рік
Харківська область			
317	1	м. Харків	1654 рік
318	2	м. Балаклія	1663 рік
319	3	м. Богодухів	1571 рік
320	4	м. Валки	1646 рік
321	5	м. Вовчанськ	1674 рік
322	6	м. Зміїв	XII століття
323	7	смт Золочів	1677 рік
324	8	м. Ізюм	1639 рік
325	9	смт Кегичівка	II половина XVIII століття
326	10	м. Красноград	1731 рік
327	11	смт Краснокутськ	1651 рік
328	12	м. Куп'янськ	1685 рік
329	13	м. Люботин	середина XVII століття
330	14	м. Мерефа	середина XVII століття
331	15	м. Чугуїв	1627 рік
332	16	смт Шарівка	початок XVIII століття
Херсонська область			
333	1	м. Херсон	1778 рік
334	2	м. Берислав	XVI століття
335	3	м. Генічеськ	1784 рік
336	4	м. Каховка	1781 рік
337	5	м. Нова Каховка	1960 рік
338	6	м. Скадовськ	1894 рік
339	7	м. Цюрупинськ	1711 рік
Хмельницька область			
340	1	м. Хмельницький	початок XV століття
341	2	смт Антоніни	XVIII століття
342	3	смт Білогір'я	друга половина XIV століття
343	4	м. Волочиськ	1463 рік
344	5	м. Городок	1362 рік
345	6	смт Гриців	XI-XI I століття
346	7	м. Деражня	початок XVI століття
347	8	м. Дунаївці	1403 рік
348	9	м. Ізяслав	кінець XIII – XIV століття
349	10	м. Кам'янець-Подільський	XII століття
350	11	м. Красилів	1444 рік
351	12	смт Летичів	XIII століття
352	13	смт Меджибіж	1146 рік
353	14	смт Нова Ушиця	1439 рік
354	15	м. Полонне	1171 рік

355	16	смт Сатанів	початок XV століття
356	17	м Славути	XVII століття
357	18	смт Смотрич	XIV століття
358	19	смт Стара Синява	XVI століття
359	20	м Старокостянтинів	XVI століття
360	21	смт Чорний Острів	1366 рік
361	22	м Шепетівка	1594 рік
362	23	смт Ямпіль	X століття
363	24	смт Ярмолинці	1400 рік
Черкаська область			
364	1	м. Черкаси	1147 рік
365	2	м. Городище	XVI століття
366	3	м. Звенигородка	до XIII століття
367	4	м. Золотоноша	1576 рік
368	5	м. Кам'янка	початок XVII століття
369	6	м. Канів	1078 рік
370	7	м. Корсунь-Шевченківський	1032 рік
371	8	смт Лисянка	1593 рік
372	9	м. Сміла	початок XVI століття
373	10	смт Стеблів	1036 рік
374	11	м. Тальне	1609 рік
375	12	м. Умань	1616 рік
376	13	м. Чигирин	1589 рік
Чернівецька область			
377	1	м. Чернівці	XII століття
378	2	м. Вижниця	XV століття
379	3	м. Герца	1437 рік
380	4	смт Глибока	1438 рік
381	5	смт Кельменці	1559 рік
382	6	м. Кіцмань	1413 рік
383	7	смт Лужани	1453 рік
384	8	м. Новоселиця	1456 рік
385	9	смт Путила	1501 рік
386	10	м. Сторожинець	1448 рік
387	11	м. Хотин	XIII століття
Чернігівська область			
388	1	м. Чернігів	VII століття
389	2	смт Батурич	1625 рік
390	3	м. Борзна	1239 рік
391	4	м. Ічня	XIV століття
392	5	смт Козелець	початок XVII століття
393	6	смт Короп	XIII століття

394	7	смт Любеч	882 рік
395	8	м. Ніжин	1147 рік
396	9	м. Новгород-Сіверський	989 рік
397	10	м. Остер	1098 рік
398	11	м. Прилуки	1092 рік
399	12	смт Седнів	1068 рік
400	13	смт Сосниця	1234 рік
401	14	смт Срібне	1174 рік

Джерело: Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навч. посібник / Н.О. Алешугіна та ін. Чернігів: Вид-во ЧНТУ, 2015. С. 467-476.

РЕСУРСНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ РЕЙТИНГ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Адміністративні одиниці	Оцінка блоку, бали							Сума скла- дових балів ресурсно- рекреаційного рейтингу	Загаль- ний бал ресурсно- рекреа- ційного рейтингу
	суспільно-географічного	природного	природно-антропогенного	архітектурно-історичного	інфраструктурного	біосоціального	подієвого		
АР Крим	2	5	5	5	5	5	5	32	5
Вінницька	5	4	1	4	1	5	3	23	4
Волинська	1	3	2	4	1	3	4	18	2
Дніпропетровська	4	2	1	2	3	2	1	15	2
Донецька	3	1	1	1	5	1	2	14	1
Житомирська	4	1	1	2	1	5	2	16	2
Закарпатська	1	5	4	3	1	2	1	17	2
Запорізька	3	1	3	1	2	1	1	12	1
Івано-Франківська	2	4	2	3	1	4	5	21	3
Київська	4	1	2	5	3	5	5	25	4
Кіровоградська	5	1	1	1	1	2	1	12	1
Луганська	2	2	1	1	2	1	2	11	1
Львівська	1	4	1	5	2	5	5	23	4
Миколаївська	5	2	1	1	2	2	3	16	2
Одеська	5	2	1	3	4	5	5	25	4
Полтавська	4	1	1	2	1	5	2	16	2
Рівненська	2	2	3	3	1	1	4	16	2
Сумська	3	2	2	2	1	4	1	15	2
Тернопільська	2	3	1	4	1	2	2	15	2
Харківська	4	2	1	3	1	3	4	18	2
Херсонська	4	2	4	1	2	1	1	15	2
Хмельницька	3	3	1	5	1	2	3	18	2
Черкаська	4	3	2	2	1	4	2	18	2
Чернівецька	3	4	1	3	1	2	2	16	2
Чернігівська	3	1	3	4	1	5	2	19	3

Джерело: Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібник. 3-е вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2011. С. 155.

ДОМІНУЮЧІ ВИДИ ТУРИЗМУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Адміністративні одиниці	Вид туризму												
	за метою туристської подорожі						за способом та середовищем пересування						
	курортно-лікувальний	культурно-розважальний	діловий	пізнавальний	релігійний	навчально-освітній	спортивний	пішо-хідний	водний	лижний	спелеологічний	повітроплавальний	гірський
АР Крим													
Вінницька													
Волинська													
Дніпропетровська													
Донецька													
Житомирська													
Закарпатська													
Запорізька													
Івано-Франківська													
Київська													
Кіровоградська													
Луганська													
Львівська													
Миколаївська													
Одеська													
Полтавська													
Рівненська													
Сумська													
Тернопільська													
Харківська													
Херсонська													
Хмельницька													
Черкаська													
Чернівецька													
Чернігівська													

Джерело: Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібник. 3-е вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2011. С. 205.

СХЕМА ПАСПОРТИЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ОБ'ЄКТА

Форма І-ТР
РЕКОМЕНДОВАНО
Науково-технічною радою Держтуризмкурорту

№ п/п	
----------	--

1	ОБЛІКОВИЙ НОМЕР ОБ'ЄКТУ											
	Категорія		Клас				Код регіону		Порядковий номер у регіоні			

2	КООРДИНАТИ ОБ'ЄКТУ (GPS)										

Місце розташування Об'єкту

(вид, назва населеного пункту або назва району, та код відповідно до КОАТУУ)

ПАСПОРТ ТУРИСТИЧНОГО ОБ'ЄКТУ

І.ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1. Найменування Об'єкту

1.1	Назва Об'єкту, поширена серед населення	
1.2	Адреса/розташування Об'єкту	

2. Загальні відомості про власника/користувача Об'єкту

2.1	Організаційно-правова форма господарювання	
2.2	Форма власності/користування	
2.3	Відомості про власника Об'єкту	
2.3.1	Найменування/ПІБ	
2.3.2	Поштова адреса	
2.3.3	Юридична адреса	
2.3.4	Контактний телефон	
2.3.5	Контактний e-mail	
2.3.6	Код ЄДРПОУ	
2.4	Відомості про користувача Об'єкту	

2.4.1	Підстава користування	
2.4.2	Найменування/ПІБ	
2.4.3	Поштова адреса	
2.4.4	Юридична адреса	
2.4.5	Контактний телефон	
2.4.6	Контактний e-mail	
2.4.7	Код ЄДРПОУ	

3. ФОТО ОБ'ЄКТУ

4. Клас Об'єкту

- а.) природно-заповідний
- б.) історико-культурний

5. Ступінь цінності Об'єкту, оголошення природних територій курортними та наявність статусу історичного міста (заповнюється при наявності)

5.1	Ступінь цінності Об'єкту/території (місцева, загальнодержавна, міжнародна)	
5.1.1	Ступінь цінності Об'єкту/території (місцева, загальнодержавна, міжнародна)	
5.1.2	Відомості стосовно рішення про надання Об'єкту/території відповідного ступеня цінності	
5.2	Оголошення природних територій курортними (курорт місцевого, державного значення)	
5.3	Наявність статусу історичного міста (документ, яким надано статусу)	

6. Рекомендації щодо обмеження відвідуваності Об'єкту

A.)	За віком	
-----	----------	--

Б.)	За станом здоров'я	
-----	--------------------	--

7. Відомості про місце розташування Об'єкту

7.1	Земельна ділянка, на якій розташовано Об'єкт	
7.1.1	Кадастровий номер	
7.1.2	Технічний паспорт	
7.2	Відомості про:	
7.2.1	розмір земельної ділянки	
7.2.2	місце розташування земельної ділянки	
7.2.3	право власності на земельну ділянку	
7.2.4	встановлені обмеження на використання земельної ділянки	

II. ВІДОМОСТІ ПРО ТУРИСТИЧНУ ДОСТУПНІСТЬ ОБ'ЄКТУ

8. Пішохідна доступність Об'єкту:

- а.) тротуари з асфальтовим покриттям або аналогічним твердим покриттям
- б.) протоптані стежки
- в.) стежки, що заростають

9. Транспортна доступність Об'єкту

9.1. Транспортна доступність до Об'єкту по основній автодорозі

	Відстань до Об'єкту (км від:)	назва	Протяжність (км)	№ автодороги	Дорожнє покриття
1	Обласного центру				
2	Районного центру				
3	Найближчого населеного пункту				
4	Найближчого аеропорту				
5	Найближчого порту				
6	Найближчого автовокзалу				
7	Залізничного вокзалу обласного центру				
8	Залізничного вокзалу районного центру				

9.1. Транспортна доступність до Об'єкту по резервній автодорозі

	Відстань до Об'єкту (км від:)	назва	Протяжність (км)	№ автодороги	Дорожнє покриття
1	Обласного центру				
2	Районного центру				
3	Найближчого населеного пункту				
4	Найближчого аеропорту				
5	Найближчого порту				
6	Найближчого автовокзалу				
7	Залізничного вокзалу обласного центру				
8	Залізничного вокзалу районного центру				

9.3. рекомендовані маршрути проїзду до Об'єкту та місця розташування Туристичних інформаційних знаків (ТІЗ) та інших знаків орієнтування

9.3.1	Основний маршрут		
9.3.1.1	Текстуальний опис	<i>З'їзд з дороги міжнародної або національної категорії, номери доріг, відстані до поворотів, назва базового населеного пункту</i>	
9.3.1.2	Опис розташування ТІЗ		Карта 1 додається
А.	Головний напрямок	Номер прив'язки	паспорту
Б.	Проміжний		
В.	Додатковий проміжний		
Г.	В'їзд на Об'єкт		
9.3.2	Резервний маршрут		
9.3.2.1	Текстуальний опис	<i>З'їзд з дороги міжнародної або національної категорії, номери доріг, відстані до поворотів, назва базового населеного пункту</i>	
9.3.2.2	Опис розташування ТІЗ		Карта 2 додається
А	Головний напрямок	Номер прив'язки	паспорту
Б	Проміжний		
В	Додатковий проміжний		
Г	В'їзд на Об'єкт		

9.3.3. Інші ознаки орієнтування, крім ТІЗ (опис)

---

10. Інформаційна доступність Об'єкту

10.1 Туристично-інформаційний центр (ТІЦ), рекомендований для відвідування туристами, на території якого знаходиться Об'єкт або інше місто надання туристичної інформації:

10.1.1. Назва: _____

- 10.1.2. Населений пункт розташування: _____
 10.1.3. Обліковий номер Держкомтуризму: _____
 10.1.4. Опис проїзду, відстань (км): _____

10.2. Наявність інформаційних матеріалів про Об'єкт:

- а.) веб-сайт з інформацією щодо властивостей Об'єкту
 б.) адреса веб-сайту (за наявності) _____
 в.) друкована інформація про Об'єкт
 г.) друкована інформація про Об'єкт іноземними мовами
 Перелік мов: _____

III. ВІДОМОСТІ ПРО ТУРИСТИЧНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ ОБ'ЄКТУ

11. Відвідуваність та рекреаційно-туристичне навантаження

12.1. Часові та сезонні показники функціонування Об'єкту:

- 12.1.1. Осіб/км²/на добу
- а.) до 100
 б.) 100-500
 в.) понад 500

12.1.2. Середня кількість відвідувань протягом року _____

12.2. Максимально можливий туристичний потік протягом доби:

- а.) обмеженої пропускної здатності (С) – до 100
 б.) середньої пропускної здатності (В) – 100-500
 в.) масового туристичного споживання (А) – понад 500
 г.) оптимальний сезон відвідування _____

13. Інфраструктура безпеки прилеглої території місця розташування Об'єкту

		Наявність/кількість	Відстань до Об'єкту
1	Служба охорони громадського порядку		
2	Аварійно-рятувальна служба		
3	Медичні заклади		
4	Охорона на Об'єкті		
5	Постійний персонал на Об'єкті		

14. Характеристика спеціалізованого інфраструктурного облаштування Об'єкту

		площа	покриття	наявність розмітки
1	Стоянка легкових автомобілів			

	(платна/безкоштовна)			
2	Стоянка туристичних автобусів (платна/безкоштовна)			

15. Соціально-побутова інфраструктура прилеглої до Об'єкту території

14.1 Найближчі засоби розміщення:

	Найменування засобу розміщення	Населений пункт	Адреса	Відстань від засобу розміщення до Об'єкту
1				
2				

14.2 Найближчі засоби харчування:

	Найменування засобу харчування	Населений пункт	Адреса	Відстань від засобу харчування до Об'єкту
1				
2				

Паспорт склав:

Посада та назва організації	Прізвище та ініціали	Дата складання

Інформація, внесена в паспорт, відповідає фактичному стану Об'єкту на момент складання

/Підпис/
М.П.

контактна особа: _____
телефон: _____
e-mail: _____

Джерело: Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навч. посібник / Н.О. Алешугіна та ін. Чернігів: Вид-во ЧНТУ, 2015. С. 461-466.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автомобілотуризм – подорожі на автомобілях і мотоциклах за маршрутами різного ступеня складності.

Автохтонний (від грец. autos – сам, chtones – земля) – який належить за походженням до даної території, місцевий.

Агротуризм – вид туризму, який передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання.

Адміністративно-територіальна одиниця – складова частина державної території.

Адміністративно-територіальний устрій – певний спосіб територіального улаштування держави, утворення й діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. А.-т. у. будь-якої держави – це поділ її території на певні частини – краї, області, провінції, землі, штати, департаменти, губернії, волості, повіти, райони, кантони тощо.

Активний туризм – види туристичних подорожей, які характеризуються активним способом пересування за маршрутом, тобто з витратою відповідних фізичних зусиль туриста.

Антропогенні фактори – фактори, зумовлені впливом діяльності людини на природні комплекси.

Ареал – поняття, яке використовується в методиці країнознавчих і краєзнавчих досліджень. В якості А. можуть виступати групи країн, країни, адміністративні й економічні райони, ареали сільськогосподарської спеціалізації, ресурсів, рекреаційні зони, пояси цін і т. ін.

Археологічні об'єкти – городища, кургани, залишки давніх поселень, укріплень, військових таборів, культові місця та споруди, місця давніх поховань, наскельні малюнки. Маючи певну рекреаційно-історичну цінність, виступають складовою історико-культурних рекреаційних ресурсів.

Асиміляція – процес поглинання суспільством інших народностей.

Атлас – зібрання карт, виконаних за єдиною програмою, яка дає схематичне, картографічне уявлення про територію та її освоєння.

База відпочинку – основна рекреаційна установа, що забезпечує розміщення, харчування, відпочинок, туристично-екскурсійне, культурно-побутове та фізкультурно-оздоровче обслуговування туристів; комплекс із мінімальними зручностями, зазвичай сезонного функціонування, розташований у рекреаційній зоні, який забезпечує умови для відпочинку.

База туристична – туристичний комплекс, розташований на маршруті з основними способами пересування, до складу якого входять приміщення для повноцінного відпочинку туристів.

Балунінг – прогулянка, подорож, катання туристів на повітряних кулях (теплових аеростатах, теплових повітряних кулях).

Бальнеологія – розділ курортології, що вивчає мінеральні води та їх лікувальні властивості.

Ближній туризм – туристичні поїздки, походи, проведені на території, що перебуває на відстані 10-12 годин подорожі наземним або водним транспортом.

Водний туризм – вид туризму, який здійснюється шляхом пересування (подолання маршруту) по воді.

Водні ресурси – придатні для використання в народному господарстві країни (регіону, району) води річок, озер, каналів, водоймищ, океанів, морів, підземні води, ґрунтова волога, крига льодовиків, пара атмосфери.

Галузева структура господарства – розчленування системи господарства на складові частини – галузі, що являють собою сукупності тісно однорідних груп господарських одиниць. Г. с. г. безпосередньо відображає процес суспільного поділу праці, вказуючи на функціональні відмінності між окремими галузями.

Галузевий комплекс – взаємозв'язана, пропорційно збалансована єдність підприємств, установ та організацій певної галузі господарства. Формується конкретними галузями в просторових межах господарства або його територіальної частини (економ. району, області).

Галузевий територіально-виробничий комплекс – вид галузевих комплексів, що являє собою сформовану систему економічно взаємопов'язаних підприємств, організацій і установ на основі їх просторової близькості.

Географічне положення – розміщення певної території чи об'єкту на земній поверхні по відношенню до інших територій або об'єктів. Розрізняють Г. п. по відношенню до природних (материків, океанів, морів, річок, озер, гір тощо) та екон.-геогр. (районів, областей, країн та ін.) об'єктів.

Гід – 1. Провідник-професіонал, який показує туристам визначні місця або місцевості. 2. Путівник, довідкова книга для туристів і мандрівників.

Гід-перекладач – екскурсовод, провідник туристичної групи, який вільно володіє мовою країни чи регіону перебування.

Гідропарк – упорядкована територія (організований простір), що характеризується перевагою водойм як найважливіших об'єктів організації літнього відпочинку.

Гірський туризм – вид туризму, що полягає в пересуванні людей за певній маршрутом, прокладеним у гірській місцевості.

Громада – об'єднання людей зі спільними інтересами (напр., сімейна, сільська, земляцька, релігійна тощо).

Гурток туристично-краєзнавчий – самодіяльна група учнів (студентів), що займаються поглибленим вивченням рідного краю засобами туризму.

Дендрарій (дендрологічний сад) – колекція дерев і кущів, що культивуються у відкритому ґрунті; використовується в наукових, освітніх і господарських цілях.

Депресивний район – територія, яка відрізняється глибоким падінням господарства (перш за все «традиційних» галузей), складними обставинами виходу з кризового стану.

Децентралізація управління – процес розподілу функцій та повноважень центральних органів державної влади на користь місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування.

Екологічна місткість регіону – кількісно виражена здатність природного або природно-господарського комплексу підтримувати необхідну соціально-екологічну рівновагу на певній території.

Економіко-географічне положення (ЕГП) – положення будь якої території (об'єкту) по відношенню до різних чинників природного і соціально-економічного характеру.

Економічне районування – науково обгрунтований поділ країни або великого регіону на економічні райони, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відображають територіальний поділ праці.

Економічний район – територіально цілісна частина країни, яка має виробничу спеціалізацію і через суспільний поділ праці пов'язана з іншими частинами народногосподарського комплексу.

Екскурсант – тимчасовий відвідувач, який перебуває в країні відвідування менше 24 год.; відвідувач певної території, міста, комплексу, музею тощо.

Екскурсія – форма організації туристично-краєзнавчої діяльності, що забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних потреб туристів; процес наочного пізнання навколишнього світу; тематичний маршрут із метою відвідування об'єктів із місцевостей.

Експедиція туристична – похід чи кілька походів за взаємозалежними маршрутами, які здійснюють із метою вивчення й освоєння перспективних для туризму районів, розроблення нових маршрутів, збору інформації і розроблення рекомендацій із природоохоронної діяльності, нових видів туристичного спорядження тощо.

Етнічна територія – територія переважного розміщення даного етносу; звичайно включає ареал його формування і компактного розселення, а також райони змішування з іншими національностями.

Етнічний склад (структура) населення – розподіл населення за ознакою етнічної належності (національності).

Етніонім – назва народу.

Ємність територіальної рекреаційної системи – здатність забезпечувати заняття певному числу рекреантів без порушення психофізичної комфортності та стійкості природних і культурних комплексів.

Заказник – вилучені зі сфери господарського користування території або акваторії, в межах яких певний час перебувають під охороною окремі елементи природного комплексу (рослинні угруповання, мисливська фауна, рибні запаси і т. ін.).

Заповідна територія – територія з певним режимом охорони.

Заповідник – не змінений або в незначній мірі змінений людиною природний територіальний комплекс (ПТК), який назавжди виключається із господарського користування з метою збереження і розвитку в природних умовах зникаючих представників рослинного і тваринного світу. Це найвища категорія

природоохоронних територій, які є цінними в науково-природознавчому і культурно-освітньому аспектах.

Змагання туристичні – проходження дистанції (маршруту траси) із подоланням природних і штучних перешкод, виконання технічних прийомів із використанням туристського спорядження, розв'язання спеціальних тактичних і технічних завдань.

Інструктор із дитячо-юнацького туризму – особа, що здійснює різноманітну туристично-спортивну та краєзнавчо-дослідницьку роботу серед учнівської та студентської молоді в навчальних закладах освіти, а також у клубах, колективах фізичної культури тощо.

Інструктор-провідник – професійно підготовлена особа, що супроводжує туристів і забезпечує їхню безпеку на маршруті.

Історико-географічний край – найменша регіональна таксономічна одиниця в географії, частина країни (наприклад, Волинь, Буковина, Холмщина тощо).

Історико-етнографічні області – території, населення яких має подібні культурно-побутові особливості (напр. Бойківщина, Лемківщина та ін.).

Історико-культурні, соціально-історичні ресурси – сукупність пам'яток матеріальної та духовної культури, що створена в процесі історичного розвитку даної території та є об'єктом туристського інтересу; складова рекреаційно-туристичних ресурсів.

Історичні об'єкти – будинки, споруди, їх комплекси, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів.

Карта – зображення великих ділянок специфічної поверхні Землі, виконане у певному масштабі за допомогою умовних топографічних знаків.

Карти туристичні – карти, призначені для забезпечення потреб туристично-екскурсійної справи; один із видів тематичних карт.

Картографічне підготовка туриста – процес засвоєння туристами знань про туристичні географічні карти, методи їхнього створення і використання.

Картографічний метод – дослідження певної території на основі використання різноманітних доступних картографічних матеріалів, повноцінної картографічної інформації

Кемпінг – літній, технічно обладнаний табір для автотуристів.

Комплексна програма регіону – намічена до здійснення у визначений період та узгоджена за ресурсами, виконавцями і термінами системи соціальних, економічних, екологічних, виробничих, науково-дослідницьких і організаційно-управлінських заходів, спрямованих на розв'язання значної господарської проблеми.

Комплексні краєзнавчі характеристики – представляють собою свого роду «географічний паспорт» певної території, є однією з розповсюджених і ефективних форм доведення спеціально обробленої інформації про території для різних груп споживачів.

Краєзнавство – міждисциплінарний науковий напрям, який передбачає комплексне вивчення просторово-часових аспектів взаємодії людини та природи

на окремій території; всебічне вивчення рідного краю, накопичення досвіду активного дослідження певної території.

Краєзнавство географічне – вивчення взаємозв'язків природних і соціальних явищ рідного краю з науковою, навчально-виховною, практичною метою.

Краєзнавство туристичне – це галузевий напрям загального краєзнавства, спрямований на комплексне вивчення та використання конкретної території для потреб туризму

Краєзнавча підготовка туриста – засвоєння комплексу теоретичних знань (географічних, історичних, туристично-екскурсійних тощо) про певні регіони і місцевості країни.

Краєзнавчий музей – музейна установа, яка згідно свого профілю збирає, зберігає, досліджує та експонує матеріали, що свідчать про природу, економіку, історію і культуру певного краю (області, району, міста, села).

Культурні комплекси – поєднання об'єктів матеріальної та духовної культури (штучні споруди, що несуть у собі певний стиль, смаки людей, а також самі люди з їх звичаями, костюмами, мовою).

Курорт (від нім. *kur* – лікування, *ort* – місце) – місцевість з природними лікувальними факторами (мінеральними джерелами, грязями, сприятливим кліматом тощо) та необхідними умовами для їх використання з лікувально-профілактичною метою.

Курортологія – галузь медичних знань, що вивчає мінеральні води, лікувальні грязі, клімат (у межах лікувальних місцевостей) і їх використання з профілактичною та лікувальною метою.

Ландшафт антропогенний – ландшафт, змінений господарською діяльністю людини із порушенням зв'язку природних (екологічних) компонентів.

Лижний туризм – вид туризму, що полягає у пересуванні людей за певним маршрутом по снігу на лижах.

Маркування маршрутів – розмітка маршрутів туристичних подорожей і походів за допомогою системи умовних позначок.

Маршрут туристичний – заздалегідь спланований шлях переміщення туристів за географічними точками упродовж певного часу.

Мережа поселень – вся сукупність населених пунктів, яка має територіальну впорядкованість.

Місто – населений пункт, який досяг певної людності, звичайно не менше 5 тис. мешканців. М. виконує промислові, транспортні, торгівельні, культурні й адміністративно-політичні функції.

Місцевий туризм – туристичні походи переважно в околицях місць проживання туристів; різновид ближнього туризму.

Мотель – готель для автотуристів, розташований на автостраді.

Національна самосвідомість – сукупність поглядів, оцінок, думок і відносин, що відображають рівень усвідомлення нацією в цілому чи окремою людиною своєї національної (поряд з етнічною) приналежності, спільності історичної долі, своєрідності, неповторності геополітичних, духовних, соціальних, історичних чинників.

Національний природний парк – вид природоохоронної території, досить великої за площею, де охорона природи поєднується з рекреацією і організованим туризмом. Складається із природних ландшафтів високої естетичної цінності. Поділяється на заповідну і рекреаційну зони.

Національні меншості – групи, які відрізняються своєю національною належністю від більшості населення певної країни.

Національність – 1) позначення сучасних народностей, націй та інших етнічних груп, що заселяють країну; 2) належність людини чи групи людей до певної народності чи нації.

Нація (від лат. *natio* – плем'я, народ) – історична спільність людей, яка склалася в процесі формування спільної їх території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури й характеру.

Пам'ятка містобудування – унікальний містобудівний комплекс, у межах якого сконцентровано визначні пам'ятки історії та культури світового (за списками ЮНЕСКО), загальнодержавного та місцевого значення. До них належать всі історико-архітектурні й історико-культурні заповідники України.

Пам'ятки будівництва і архітектури – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (архітектурні ансамблі та комплекси, історичні центри, квартали, майдани, вулиці, залишки давнього планування і забудови міст та інших населених пунктів тощо).

Пам'ятки історії – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (пам'ятні місця, будинки, споруди та предмети, пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства та держави).

Пам'ятки мистецтва – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (твори монументального, образотворчого, декоративно-ужиткового та інших видів мистецтва, що використовуються в сфері пізнавального туризму).

Пам'ятка природи – об'єкт природи, що становить науковий, історичний та культурно-естетичний інтерес (водоспади, гейзери, геологічні відклади, печери тощо).

Пляж – елементарний природно-територіальний комплекс; пологий намитий берег, що утворився в результаті дії прибою і складений наносами (найчастіше піском, гравієм чи галькою). Захищає берег від розмиву, нерідко виконує рекреаційні функції.

Привабливість (місця) – елементи туристичного продукту, що визначають вибір туриста на користь даної місцевості; чинники (соціально-історичні, природно-географічні) залучення туристів.

Припустимі рекреаційні навантаження – межа інтенсивності впливу рекреаційних навантажень на природні комплекси, при досягненні якої природна система в цілому не втрачає здатності до самовідновлення, тобто процеси рекреаційної дигресії є оборотними.

Природні рекреаційні ресурси – сукупність природних умов території, що використовуються при організації рекреаційно-туристичної діяльності й сприяють оздоровленню людини; один з основних чинників розвитку рекреації та туризму.

Природокористування раціональне – система діяльності, яка забезпечує найефективніший режим відтворення і економічної експлуатації природних

ресурсів і умов середовища з врахуванням перспективних інтересів господарства і збереження здоров'я людей.

Прогулянка – короткочасна форма туризму, яка передбачає пересування на місцевості з пізнавальною, оздоровчою або інтегративною метою.

Район (регіон) – 1) одиниця поділу певної території за якимись ознаками й особливостями; 2) територіально-адміністративна одиниця в деяких країнах, у тому числі в Україні.

Райони екскурсійного туризму – території високої концентрації культурно-історичних об'єктів, які включають мережу екскурсійних центрів та пунктів, пов'язаних системою екскурсійних маршрутів, загальним інфраструктурним забезпеченням, єдиною системою управління.

Районування – родове поняття, що має 3 основні значення: 1. Процес виявлення головних рис територіальної диференціації та інтеграції географічної оболонки або її частин. 2. Стан, результат відображення просторової диференціації та інтеграції у вигляді схеми районування. 3. Діяльність з метою раціонального використання природних ресурсів відповідно до встановлених закономірностей територіальної диференціації та інтеграції.

Рафтинг – спуск по гірській річці на надувних човнах, плотах.

Регіон – 1) область, район, частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей, які часто поєднуються з особливостями національного складу населення; 2) група сусідніх країн, близьких за національним складом і культурою або однотипних за суспільно-політичним устроєм, що виділяються в окремий економіко-географічний район світу.

Регіоналізація – 1) розвиток, зміцнення економічних, політичних та інших зв'язків між областями або державами, що входять до одного регіону; 2) виникнення регіональних об'єднань держав.

Режим заповідний – повністю або частково обмежене втручання людини в природні процеси на основі підтримки екологічної рівноваги для збереження видів живих організмів (їх угруповань) і елементів неживої природи (геологічні пам'ятки природи).

Рекреалогія (від лат. *гесгео* – відновлюю та гр. *logos* – вчення) – галузь знань про причини та способи здійснення рекреаційної діяльності як невід'ємної складової життя кожної людини та суспільства, соціально-культурні, економічні, антропоєкологічні механізми організації цієї діяльності та її наслідки.

Рекреаційна діяльність – система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, які розташовані поза межами їх постійного проживання; характеризується, в порівнянні з іншими напрямками діяльності, відносною різноманітністю поведінки людей і самоцінністю процесу.

Рекреаційна ємність території – чисельність відпочиваючих, які без суттєвої шкоди для природного комплексу можуть перебувати на певній території (акваторії) впродовж певного проміжку часу.

Рекреаційна освоєність території – стан розвитку рекреаційної функції в межах певної території (акваторії) за визначений період. Характеризується

насиченістю території елементами рекреаційної інфраструктури, рекреаційним навантаженням, ступенем розвитку рекреаційного господарства, його зв'язками з іншими підсистемами. Р.о.т. є наслідком процесу рекреаційного освоєння території, акваторії або іншого середовища, ступінь якої характеризується відносними (порівняно з освоєними територіями) та абсолютними (показники насичення певної території об'єктами рекреаційного господарства) даними.

Рекреаційна територія – територія, яка використовується для оздоровлення людей, масового відпочинку, туризму та екскурсій. В залежності від призначення виділяють дві групи Р.т. – для короткочасної рекреації (лісопарки, зелені зони, приміські ліси, водні об'єкти та ін.) і тривалої (приморські райони, лікувально-санаторні курорти і курортні райони, туристичні комплекси).

Рекреаційне господарство – складова частина господарського комплексу країни, в межах якої реалізується основний технологічний процес планування, управління, обслуговування рекреантів; комплексна, складна, динамічна галузь обслуговування населення, яка об'єднує спеціалізовані підприємства, що характеризуються єдністю управління і планування, спільністю економічного призначення наслідків праці та технологічних процесів, становить об'єктивну основу формування рекреаційного обслуговування як самостійної господарської одиниці.

Рекреаційне районування – поділ території на певні таксономічні одиниці, що відрізняються спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів і напрямками їх освоєння та охорони.

Рекреація – процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, який забезпечується системою відповідних заходів і здійснюється у вільний від роботи час.

Релігійна структура населення – склад населення в залежності від релігійних вірувань.

Ресурси рекреаційно-туристичні – сукупність природних і антропогенних (культурно-історичних, соціально-економічних) засобів, що визначають цільові програми рекреаційно-туристичної діяльності.

Ресурсно-рекреаційний паспорт території – посвідчення певного просторового об'єкту, що розкриває наявність, структуру, спеціалізацію, використання природних, природно-антропогенних, соціальних, біосоціальних рекреаційних ресурсів у його межах; зведення кількісних і якісних показників і характеристик, що розкривають рекреаційно-туристичну спеціалізацію певної територіальної одиниці.

Самодіяльний туризм – туризм, заснований на повній або переважній самостійності туристів при організації проведенні різних походів. у т. ч. походів вихідного дня, масових походів, спортивних (категорійних) походів, туристичних зльотів, чемпіонатів із туризму і змагань.

Санаторій (санаторій-профілакторій) – рекреаційне підприємство, лікувально-профілактичний заклад, призначений переважно для курортного лікування на основі використання клімато- та фізіотерапії, дієти, спеціального режиму дня тощо.

Селище міського типу (сmt) – міське поселення, що виконує промислові, транспортні, адміністративні, курортні, наукові та інші функції, проте недостатньо розвинуте, щоб отримати статус міста, встановлений у даній державі.

Село – тип поселення, де основною сферою діяльності людини є сільськогосподарське виробництво.

Соціум – територіальна спільність людей, що об'єднані спільним проживанням на території, в рамках одного чи декількох розміщених поселень.

Статевий склад населення – співвідношення чисельності чоловіків і жінок у складі населення, яке формується під впливом процесів народжуваності, смертності, війн, міграції, травматизму.

Схема маршруту – спрощене топографічне креслення місцевості, що відображає основні особливості траси туристичного походу.

Табірна стоянка – спеціально відведена територія для відпочинку і ночівлі туристів на постійних і пішохідних, гірських, водних, кінних і велосипедних маршрутах.

Територіально-рекреаційна система (TRC) – 1. Об'єкт дослідження рекреаційної географії, комплексна геосистема, що об'єднує соціальні, техногенні, природні компоненти; розглядається в одному ряду з територіальними виробничими комплексами (ТВК) і природними геосистемами. Має декілька функцій: економічну (просте та розширене відтворення трудових ресурсів), бюджетну (прибутково-видаткова стаття), соціальну (задоволення індивідуальних і групових рекреаційних потреб). 2. Соціальна, керована (частково самокерована) геосистема, гетерогенна за складом (складається з взаємозв'язаних підсистем відпочиваючих, природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління), що характеризується функціональною та територіальною цілісністю.

Територія (лат. territorium, від terra – земля, країна) – частина поверхні суші з притаманними їй природними умовами і ресурсами, а також створеними в результаті людської діяльності властивостями.

Топографічна підготовка туриста – теоретична та практична підготовка, оволодіння якою забезпечує вибір туристом району мандрівки, розроблення маршруту, краєзнавчу діяльність.

Топоніміка (від грец. topos – місце) – наука, що вивчає походження і зміст назв (імен) географічних об'єктів.

Тур – туристична подорож за обраним маршрутом з визначеними метою, терміном, комплексом послуг. В організованому туризмі – первинна продажна одиниця комерційного туристичного продукту.

Туризм – подорож у вільний час, пов'язана з виїздом за межі постійного місця проживання; вид активного відпочинку, який поєднує відновлення сил людини з оздоровчими, спортивними, культурними та розважальними цілями.

Туризм екологічний – складова рекреаційної діяльності, за якої негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним. Т. е. передбачає гармонійне єднання людини, засобів рекреації, природного середовища та рекреаційної інфраструктури

Туризм екскурсійний – вид туризму, що передбачає поїздки тривалістю не

більш 24 годин, як правило, без ночівлі.

Туризм пізнавальний – туристичні подорожі, основною метою яких є задоволення зацікавленості, професійних та ін. пізнавальних інтересів.

Туризм рекреаційний – туризм з метою відпочинку, лікування та ін. оздоровчими цілями.

Туризм релігійний – різновид туризму, пов'язаний з регулярним відвідуванням віруючими "святих місць" і релігійних центрів.

Туризм спортивний – вид рекреаційної діяльності оздоровчого характеру з особливими вимогами до природно-територіального комплексу району подорожі, з високим рівнем споживання природних цінностей. Поєднує значні фізичні та психофізіологічні навантаження на організм людини, підвищені вимоги до витривалості, спортивно-туристського вміння, прикладних навичок, загальнофізичної та теоретичної підготовки.

Турист – тимчасовий відвідувач, який знаходиться в країні перебування не менше 24 год. і не переслідує мети отримання заробітної плати та постійного місця проживання.

Туристична зона – територіально-туристичне утворення, яке об'єднує окремі туристичні регіони, райони, вузли, комплекси, центри. Забезпечує проведення кількох циклів рекреаційних занять (пізнавального, оздоровчого, спортивного); ландшафтно-планувальне утворення, яке організується в районах найбільшого зосередження туристичних ресурсів і попиту на них.

Туристична інфраструктура – сукупність шляхів сполучення та місць розміщення, транспортних засобів, комунікацій та різних установ, необхідних для стабільного функціонування туристичних комплексів.

Туристична траса – затверджений суб'єктом туристичної діяльності і відповідним чином обладнаний маршрут туристичного походу.

Туристичний об'єкт – місце, що приваблює туристів завдяки своїм природним і штучно створеним рисам.

Туристичний район – група туристичних комплексів, об'єднаних у територіальній структурі рекреаційно-туристичного господарства; виробничо-територіальне утворення, що спеціалізується на наданні населенню туристичних послуг.

Туристичний центр – функціонально-планувальний центр туристичної зони, вузловий пункт туристичних маршрутів; місце розташування основних підприємств і установ туристичного обслуговування, об'єктів господарського призначення, загальних для зони; місце зосередження адміністративних та інформаційних туристично-екскурсійних служб; територіальне зосередження декількох туристичних об'єктів на базі природних, соціальних рекреаційних ресурсів місцевості.

Туристичні карти (картосхеми, плани) – тематичні карти, що містять певну туристично-географічну інформацію та використовуються організаторами туризму та рекреаційної діяльності, рекреологами, туристами в їх діяльності.

Туристично-інформаційний центр (ТІЦ) – це організація, яка надає інформацію та консультації про туристичні можливості та ресурси місцевості, відвідуваної туристами.